MU'ÎDÎ'NİN NECÂTÎ'YE NAZİRELERİ

Üzeyir ASLAN[*]

ÖZET

Necâtî, Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden olup pekçok şairi etkilemiş, şiirlerine nazireler yazılmış ve bir ekol olarak tarzı takip edilmiştir. Mu'îdî, Necâtî'ye nazire yazan şairlerdendir. O, Necâtî'nin *Divan*'ında da yer alan 15 gazelini 17 manzume ile tanzir etmiştir. Mu'îdî, nazirelerinde tekrara düşmeyerek özgünlüğünü koruyabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Necâtî, Mu'îdî, nazire, nazirecilik

NAZİRAS OF MU'ÎDÎ FOR NECÂTİ

ABSTRACT

Necati is one of the most popular Turkish poets who lived in 15th century (d. 1509), and he was imitated by lots of poets after from he died. Muidi lived 16th century has some imitating poems which were written for copying to Necati, but Muidi became succesful about imitating poems (=nazira) because of preserving his originality.

Key Words: Necati, Muidi, nazira, tradition of nazira in Ottoman poetry

[*] Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, uaslan@marmara.edu.tr.

1. Giriş

Nazire (Ar. <n-ẓ-r 'bakmak, düşünmek, tasarlamak, dikkatini vermek, hakemlik etmek') benzer, karşılaştırılabilir, denk, karşısında/parelelinde olan, aynı şekilde, nüsha, kopya, karşılık, baş kısım, en üst mevki anlamlarına gelir. Edebî bir terim olarak ise; bir şairin manzum bir eserine, alelekser gazeline aynı vezin ve kafiyede olmak üzere yazılan benzeri şiir (Olgun 1984: 114); bir şairin şiirine aynı vezin ve kafiyede söylenilen manzume, bir şairin şiirine müşabih olmak kastıyla tertip olunan şiir, bir şairin şiirini takliden söylenilen şiir, müsabaka yollu şiir karşılığı, cevap biçiminde tanımlanır (Köksal 2006: 13-14).

Nazirenin vezin ve kafiyesi, tanzir edilen şiirin (model/zemin şiir) vezin ve kafiyesi ile aynıdır. Zemin şiirde kastedilen anlam, "ibârât-ı uhrâ" ve "ta'bîr-i âhar" ile nazire şiirde de tekrar edilir. Böylece hem zemin hem de nazire şiirde vezin, kafiye-redif birliği ile anlam veya kasıt beraberliği/paralelliği söz konusudur, denebilir. Nazire yazma/tanzir etmenin amacı; meydan okumak ve zemin şiiri geçmek olabileceği gibi üstünlük iddiası taşımadan saygı duyulan bir şairin şiiri gibi yazmaya çalışmak, "arzû-yı müsâvât", o şaire uymak, tâbi olmak ve onun ardından gitmek için de olabilir (Köksal 2006: 15-20).

Nazirede üç temel unsur bulunur: a) zemin şiirle vezin birliği, b) zemin şiirle kafiye ve varsa redif birliği, c) zemin şiirle söyleyiş, anlam ve hayal benzerliği (Köksal 2006: 31-47).

Bu çalışmada Mu'îdî'nin, Necâtî [ö. 1509]nin *Divan*'ında yer alan 15 gazeline yazdığı 17 naziresi incelenmiştir. Nazireler, tezkirelerde anılan Mu'îdî mahlâslı üç şairden hangisine ait olabilir? Açık bilgi içermediklerinden nazire mecmuaları bu konuda bize yardımcı olamaz. Tezkirelerde adı geçen Maraşlı, Germiyanlı ve Üsküp/Kalkandelenli Mu'îdîlerden üçüncüsü en velût olanıdır, zira üç ciltlik divanı (Canım 2000: 502-504) ile hamsesinin (Riyāzī: 134^{b}-135^{a}, Ş. Sāmī 1898: VI, 4335; Kutluk 1989: II, 918; Kutluk 1997: 268, Canım 2000: 502) olduğu belirtilmektedir. Son zamanlarda ortaya çıkarılıp yayımlanan *Miftâhu't-teşbîh* adlı eserin de Kalkandelenli Mu'îdî'ye ait olabileceği ifade edilmiştir (Erünsal 1988: 219). Çalışmamızda kullandığımız, Mu'îdî'nin gazelleri ile tahmis ve muhammeslerini de içeren Süleymaniye Ktp. Fatih 4078 numaralı şiir mecmuasının 85^{a} vr.ında yer alan bir tahmis (Güleryüz 2008: 125-126) *Beyânî Tezkiresi'*nde Germiyanlı Mu'îdî'ye ait olarak gösterilmektedir (Kutluk 1997: 268), ancak diğer gazeller ve 1 tahmis ile muhammesin hangi Mu'îdî'ye ait olduğu belli değildir. *Ahdî Tezkiresi'*nde Kalkandelenli Mu'îdî'nin "tarz-ı mu'aşşer ü

tesdîsde hûb ve üslûb-ı murabba' u tahmîsde mergûb" olduğu söylenmektedir (Solmaz 2005: 539). Buna göre anılan mecmuada yer alan tahmis ve muhammes ile gazeller Kalkandelenli Mu'îdî'ye ait olabilir.

Nazire şiirlerin sahibi olduğunu düşündüğümüz Mu'îdî, Kanunî Sultan Süleyman devri [1520-1566] şairlerindendir (İsen 1994: 276). Sehî [ö. 1548] ve Latifî [1541-1582] onun Üsküplü olduğunu söyler (Sehī 1907: 133, Canım 2000: 502); Âşık Çelebi [1520-1572], Ahdî [ö. 1592], Beyânî [ö. 1597], Âlî [1541-1600], Hasan Çelebi [1546-1604], Riyazî [1572-1644], Şemseddin Samî [1850-1904] ve Nail Tuman [ö. 1958] ise Kalkandelen'de doğduğunu belirtirler (Owens 1971: 125^{b}-126^{a}, Solmaz 2005: 539, Kutluk 1997: 268, İsen 1994: 276, Kutluk 1989: II, 915-918; Riyāżī: 134^{b}-135^{a}; Ş. Sāmī 1898: VI, 4335; Tuman 2001: 968-970). Doğum tarihini bilmiyoruz. Âşık Çelebi ve Âlî'ye göre babası muiddi. Beyanî, Hasan Çelebi ve Şemseddin Samî'ye göre ise "Muid-zade" diye ünlü, Sultan II. Beyazıd devri müderrislerindendi. Hasan Çelebi onun *Hâşiye-i Tecrîd*'e *Hâşiye*'si olduğunu yazar. Tezkirecilere göre şair, babasının muid olması ya da "Muid-zade" diye anılmasından ötürü "Mu'îdî" mahlâsını kullanmıştır. Mu'îdî çok kabiliyetli ve hayli ehliyetliydi, ilim tahsili için çok çalıştı (Sehī 1907: 133, Solmaz 2005: 539). Öğrenimini tamamladıktan sonra Sehî, Ahdî ve Nail Tuman'a göre Müfti Ali Çelebi'ye muid, Latifî'ye göre ise dânişmend oldu; Âşık Çelebi ve Riyazî ise onun Kazasker Mîrim Çelebi'den mülâzım olduğunu bildirirler. Daha sonra görevinden ayrıldı ve uzun süre resmî hizmette bulunmadı. Hacca gitti ve dönüş yolunda Mısır'a uğradı. Burada ikamete karar verdikten sonra beytü'l-mâl kâtipliği görevine atandı. Âlî'ye göre son zamanlarını şiir yazmaya sarf etmiştir (İsen 1994: 276). Mısır'da öldü ve burada gömüldü (Tuman 2001: 968-970). Ölüm tarihi bilinmemektedir.

Mu'îdî'nin 3 ciltlik *Divan*'ı ve 7 mesnevîsi vardır. Mesnevîlerinden 5'i *Penc-Genc*'e "cevap"tır. Tezkireler onun 3 mesnevîsinin adını verir. Bunlardan *Şem' u Pervane*'sini Latifî beğenir; *Gül ü Nev-rûz*'unda şairin zamandan şikâyet ve hasbihâlini hikâyet ettiğini söyler (Canım 2000: 502). Âlî ise *Vâmık u Azrâ*'sı ile birlikte başka mesnevîlerinin de bulunduğunu belirtir (İsen 1994: 276). Bugün, Mu'îdî *Divan*'ının 1526'da istinsah edilmiş bir nüshası Fransa Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Gaulmin/Regius 1317,4'te kayıtlı olup 120 vr.tır. İkinci eseri *Şem' u Pervane*'nin ise; İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Or. 19450 numarada 31 vr., Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 1193 numarada 20 vr. ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2255 numaralı

mecmua içinde 78[b]-85[a] vr.ları arasında 7 vr. olmak üzere üç nüshası tespit edilebilmiştir.

Mu'îdî, pür-gûy [=çok şiir söylemiş] şairlerdendir. Ancak Latifî'ye göre Mu'îdî'nin şiirleri ve mesnevîleri ne avam ne de havasça beğenilmemiştir (Canım 2000: 502). Latifî onu, musikî ilmini çok iyi bilen ancak tegannîsinde lezzet ü halâvet bulunmayan bir muganniye benzetir. Ama yine de "hüsn-i üslûb, vüfûr-ı îcâd, kesret-i îrâd ve cevdet-i tab' oluşu"nu teslim eder. Beyânî ile Hasan Çelebi ise "nazmı(nın) âşıkâne, sâde ve miyâne" olduğunu belirtirler (Kutluk 1997: 268, Kutluk 1989: II, 915-918). Ahdî de "tarz-ı mu'aşşer ü tesdîsde hûb ve üslûb-ı murabba' u tahmîsde mergûb" olduğunu söyler (Solmaz 2005: 539). Riyazî'ye göre eş'ârı şairliğine işaret etmektedir (Riyāżî: 134[b]-135[a]). Hasan Çelebi de bazı gazellerinin bestelendiğini haber vermektedir (Kutluk 1989: II, 915-918).

Kaynaklardan anlaşıldığına göre Mu'îdî, üretken olmakla birlikte orta dereceli bir şairdir. Gazelleri âşıkâne ve sade olup, daha çok mu'aşşer, murabba', tesdis ve tahmis yazmada başarılıdır. Süleymaniye Ktp. Fatih 4078'de 59[a]'daki gazeli Mu'îdî'nin dili ve üslûbu hakkında fikir vermesi bakımından oldukça dikkat çekici olup aşağıya alınmıştır:

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Remel: -+-- -+-- -+-- -+-

1. Çünki yārüm bī-vefādur vāz geldüm sevmezin
Bī-vefā sevmek ḫaṭādur vāz geldüm sevmezin

Meyl ider her gördügine bir aḳarsudur hemān
Ṣīvesi ancaḳ bañadur vāz geldüm sevmezin

3. Düşmene uyup çün ol her-cāyī ʿahdin gözlemez
Terkini urmaḳ revādur vāz geldüm sevmezin

Gāh girye gāh nāle gāh miḥnet gāh ġam
Baña bunlar ne belādur vāz geldüm sevmezin

5. Bu göñül meh-pāreler mihrinde yüz aġardamaz
Ṭāliʿüm ġāyet ḳaradur vāz geldüm sevmezin

İy **Muʿīdī** bī-bedeldür miṣli yoḳ yārüñ velī
Bī-vefā sevmek ḫaṭādur vāz geldüm sevmezin

Bu çalışma, Mu'îdî'nin Necâtî'ye nazirelerini konu edinir. Necâtî'nin 15 gazeline Mu'îdî tarafından yazılan 17 nazire şiir, model/zemin şiirlerle aynı vezin ve kafiyededir. Zemin şiirlerdeki redifler, % 50'ye yakın bir oranda nazire şiirlerde de kullanılmıştır. Rediflerin ortak olduğu nazirelerde söz ve ifade benzerliği bulunan

beyitlerin sayısı daha da azdır. Böylece Mu'îdî, nazire olmasına karşın şiirlerinde özgünlüğünü korumayı, aynı muhteva içinde farklı buluşları yakalayabilmeyi ve tekrara düşmemeyi başarabilmiş bir şairdir, diyebiliriz. Ayrıca tezkirelerin verdiği bilgilerden ve nazireleri dışında görebildiğimiz şiirlerinden hareketle onun Necâtî tarzını benimsediğini söylememiz mümkündür.

Mu'îdî ile ilgili daha önce iki çalışma yayımlanmıştı. Bunlardan ilki İsmail E. Erünsal tarafından hazırlanan Mu'îdî'nin *Miftâhu't-teşbîh*'i (Erünsal 1988), diğeri ise 2 gazelinin şerh edildiği çalışmadır (Şentürk 1999: 251-256).

Bu çalışmada bazı kısaltmalar kullanılmıştır, bunlar; **a**: yazmada yaprağın ön yüzü, beyitte birinci mısra; **b**: yazmada yaprağın arka yüzü, beyitte ikinci mısra. **D**: Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı,* MEB yayını, İstanbul 1997, xxviii+557 s. **N**: Edirneli Nazmî, *Mecmaʿu'n-neẓā'ir:* M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî: Mecmaʿu'n-Neẓā'ir (İnceleme-Tenkitli Metin),* Dr. Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001, xv+3043+7 yk (yazma fotokopisi). **Nz**: Nazire şiir. **P**: Pervane b. Abdullah, *Mecmūʿa-i neẓā'ir,* Topkapı Sarayı Ktp. Bağdat 406. **S**: *Mecmūʿa-i eşʿār,* Süleymaniye Ktp. Fatih 4078. **Y**: Yazma. **Zm**: Zemin şiir (tanzir edilen şiir).

2. Mu'îdî'nin Necâtî'ye Nazireleri

Türk edebiyatında bilinen en eski nazire mecmuası Ömer b. Mezid'in 1436'da hazırladığı *Mecmû'atü'n-nezâ'ir* (Canpolat 1995) adlı eserdir. Daha sonra Eğridirli Hacı Kemal 1512'de *Câmi'u'n-nezâ'ir*'i (Morkoç 2003), Edirneli Nazmî 1523'te *Mecma'u'n-nezâ'ir*'i (Köksal 2001) ve Pervane Beg 1560'ta *Mecmû'a-i nezâ'ir*'i tamamlamıştır. Bu mecmualar incelendiğinde XVI. yüzyıl şairi Mu'îdî'nin nazirelerine yalnız Nazmî ve Pervane Beg Mecmualarında tesadüf ediyoruz. *Pervane*'de Atâ, Hızrî, Sâfî, Revânî, Nehârî, Hâfız, Ahmedî, Nizâmî, Kemâl-i Zerd, Ahmed Paşa, Resmî, Kâdirî, Şeyhî, Cem Sultan, Nizâmî-i Karamanî, Harîmî, Tâcî-zade, Sabâyî, Sa'dî-i Cem ve İshak Çelebi'ye Mu'îdî tarafından yazılmış nazireler bulunmaktadır. Yine aynı mecmuada şairin Necâtî'ye yazdığı 10 nazire yer almaktadır. *Edirneli Nazmî Mecmuası*'nda ise Mu'îdî'nin Ahmed Paşa, Nizâmî, Kâsım Paşa, Şâmî, Âhî, Çâkerî, Nesîmî, Ahmedî, Resmî, Kemâl-i Zerd, Hafî, Sabâyî, Tâli'î, Sultan Cem, Şeyhî, Atâyî, Sa'dî, Tâcî-zade, İshak Çelebi, Mehemmed Beg-i Defterî, Hacı Revânî, ve Mesîhî'ye nazireleri bulunmaktadır. Ayrıca bu mecmuada Necâtî'nin gazellerine Mu'îdî tarafından yazılmış 9

nazire şiir yer almıştır. Her iki mecmuada bulunan 19 şiirden 3'ü aynı naziredir. Yazılış tarihini ve hazırlayanını bilemediğimiz Süleymaniye Ktp. Fatih Bl. 4078 numaralı mecmuada da Mu'îdî tarafından Necâtî'ye yazılmış 1 nazire bulunmaktadır. Böylece 17 nazire şiir tespit etmiş oluyoruz.

2.1. Zemin ile Nazire Şiirlerin Karşılaştırması

Nazirede üç temel unsurun bulunduğu yukarıda söylenmişti. Bunlar: vezin birliği, zemin şiirle kafiye ve varsa redif birliği; zemin şiirle söyleyiş, anlam ve hayal benzerliğidir. Mu'îdî'nin, Necâtî'nin gazellerine yazdığı nazirelerde vezin ve kafiye birliği söz konusudur. Zemin şiirlerdeki rediflerin yarıya yakını nazire şiirlerde de kullanılmıştır. İçerik açısından benzer konuların işlendiği zemin ve nazire şiirlerde ortak ya da parelel söyleyişlerle öncelemeler de görülür. Bu bölümde, anılan üç temel öğe Mu'îdî'nin nazireleri çerçevesinde ele alınmıştır.

a) Vezin Birliği

Mu'îdî'nin nazireleri Necâtî'nin zemin şiirleri ile aynı vezinde kaleme alınmıştır. Şiirlerde en çok Remel bahrinin Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün kalıbı, en az ise Hezec bahrinin Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün ile Muzâri' bahrinin Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün kalıbı kullanılmıştır. Aşağıdaki tablo (Tablo 1), zemin ve nazire şiirlerin vezinlerini göstermektedir:

Tablo 1:

Bahir	Vezin	Şiir Nu	oplam
Remel	Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün	Zm1, Zm2, Zm6, Zm7, Zm8, Zm11; Nz1, Nz2, Nz6, Nz7, Nz8, Nz9, Nz10, Nz12	Zm, 8 Nz
Muzâri'	Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün	Zm5, Zm12, Zm14; Nz5, Nz14, Nz16	Zm, 3 Nz
Remel	Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün	Zm9, Zm15; Nz11, Nz17	Zm, 2 Nz
Hezec	Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün	Zm3, Zm10; Nz3, Nz12	Zm, 2 Nz
Hezec	Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün	Zm4, Nz4	Zm, 1 Nz
Muzâri'	Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün	Zm13, Nz15	Zm Nz

b) Kafiye ve Redif Birliği

Zemin ve nazire şiirlerde kafiye ortaktır. Redif kullanımı ise birebir aynı değildir. Zemin şiirlerde yer alan redif kelimelerin yarısı nazire şiirlerde de kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 2) ortak redif kelimeler **koyu** olarak verilmektedir:

Tablo 2:

iir	Kafiye ve Redif Kelimeler
Zm1	Zâr mest-aglar mest-**tekrâr mest-inkâr mest**-ayyâr mest-**dildâr mest**-küffâr mest
Nz1	Her bâr mest-yâr mest-**inkâr mest-tekrâr mest-dildâr mest-**bîdâr mest-dîdâr mest-yâr mest
Zm2	Had-**ebed-meded-red**-nemed-**ahad**-had-sened
Nz2	**Meded-ebed-ahad-meded**-hıred-**red**
Zm3	Ummâna berâber-**kana berâber**-hicrâna berâber-hırâmâna berâber-harîfâne berâber-sultâna berâber-meydâna berâber-Selmâna berâber
Nz3	Hayvâna berâber-câna berâber-**kana berâber**-tâbâna berâber-keyvâna berâber-dîvâne berâber
Zm4	Nisbeti var-himmeti var-sâ'ati var-hürmeti var-sür'ati var-**âdeti var-illeti var-devleti var**
Nz4	Hâsiyyeti var-**devleti var-illeti var-âdeti var**-nevbeti var-minneti var
Zm5	**Belâ yeter**-ejdehâ yeter-**mâcerâ yeter**-sana yeter-dilrübâ yeter-bîvefâ yeter-bana yeter-yâ yeter-**bûriyâ yeter**
Nz5	**Belâ yeter**-yaykara yeter-**belâ yeter-mâcerâ yeter**-bîvefâ yeter-**bûriyâ yeter**-ziyâ yeter-sana yeter
Zm6	Dilrübâ üstindedür-ve'd-Duhâ üstindedür-**Mustafâ üstindedür**-yâ üstindedür-kibriyâ üstindedür-recâ üstindedür-du'â üstindedür-**hevâ üstindedür**
Nz6	Mehlikâ üstindedür-**Mustafâ üstindedür**-cânfezâ üstindedür-ejdehâ üstindedür-**hevâ üstindedür**-belâ üstindedür
Zm7	**Çagıdur-yagıdur-tagıdur-agıdur-bagıdur**-yatagıdur-**yasagıdur-topragıdur**
Nz7	**Bagıdur**-yapragıdur-**çagıdur-agıdur**-otagıdur-dagıdur-**yagıdur**-topragıdur-
Nz8	Dagıdur-tagıdur-**çagıdur-yagıdur**-ırmagıdur-**bagıdur**-agıdur-otagıdur
Nz9	**Bagıdur-çagıdur-çagıdur**-ayagıdur-**yagıdur-yasagıdur**

Zm8	**Başdan çıkar-serhoşdan çıkar-serkeşden çıkar-âteşden çıkar-başdan çıkar-başdan çıkar**-taşdan çıkar
Nz11	**Serkeşden çıkar-başdan çıkar-âteşden çıkar-serkeşden çıkar-başdan çıkar-serhoşdan çıkar**
Zm9	**Kendin yenemez-kemendin yenemez**-bendin yenemez-**levendin yenemez-semendin yenemez-bülendin yenemez**
Nz11	**Kendin yenemez-kemendin yenemez-semendin yenemez-kendin yenemez-levendin yenemez-bülendin yenemez**
Zm10	Söze başlaruz biz-**sebakdaşlaruz biz**-nakkâşlaruz biz-**kallâşlaruz biz**-ayyâşlaruz biz-yoldaşlaruz biz-**karındaşlaruz biz**-evbâşlaruz biz
Nz12	Vasfına başlaruz biz-**sebakdaşlaruz biz**-ferrâşlaruz biz-meyhârlıga başlaruz biz-**kallâşlaruz biz-kardaşlaruz biz**
Zm11	Zahm-ı **şemşîrün senün-tîrün senün-yerün senün-tîrün senün**-miyângîrün senün-tezvîrün senün-**tedbîrün senün**-nahcîrün senün-pîrün senün
Nz13	**Yerün senün**-cihângîrün senün-**yerün senün-şemşîrün senün-tîrün senün-tedbîrün senün**
Zm12	**Da'vet itmesün**-hiffet itmesün-minnet itmesün-rahmet itmesün-hürmet itmesün-sûret itmesün-la'net itmesün-**sür'at itmesün-nisbet itmesün**-hidmet itmesün-zahmet itmesün-**illet itmesün**
Nz14	Hiddet itmesün-gâret itmesün-**sür'at itmesün-nisbet itmesün-da'vet itmesün-illet itmesün**
Zm13	Cân içinde-revân içinde-zamân içinde-**kan içinde**-nâtüvân içinde-bûstân içinde-**kân içinde**-zamân içinde-fîgân içinde
Nz15	Cihân içinde-**kân içinde**-kemân içinde-**kan içinde**
Zm14	Yana seni-**bîvefâ seni-bana seni**-Hudâ seni-**mübtelâ seni**-sana seni-du'â seni-hümâ seni
Nz16	Dilrübâ seni-**mübtelâ seni**-gedâ seni-dütâ seni-bahâ seni-bedlikâ seni-**bana seni-bîvefâ seni**
Zm15	**Fursat bâkî**-elbet bâkî-sohbet bâkî-illet bâkî-Cennet bâkî-hıdmet bâkî-sûret bâkî-kısmet bâkî-hâlet bâkî-**devlet bâkî**
Nz17	Şefkat bâkî-mahabbet bâkî-şikâyet bâkî-**fursat bâkî-devlet bâkî**-melâhat bâkî-hasret bâkî-san'at bâkî

Tabo 3'te ise zemin ve nazire şiirlerdeki redif kelimelerin sayısı verilmektedir. Buna göre ortak redif kullanımı %53 oranındadır:

Tablo 3:

Necâtî	Beyit	Redif Kelime	Mu'îdî	Beyit	Redif Kelime	Ortak Redif
Zm1			Nz1	7		3
Zm2			Nz2	5		4
Zm3			Nz3	5		1
Zm4			Nz4	5		3
Zm5			Nz5	7		4
Zm6			Nz6	5		2
Zm7			Nz7	7		4
			Nz8	7		3
			Nz9	5		5
Zm8			Nz10	5		6
Zm9			Nz11	5		6
Zm10			Nz12	5		3
Zm11			Nz13	5		5
Zm12	1	2	Nz14	5		4
Zm13			Nz15	3		2
Zm14			Nz16	7		3
Zm15		0	Nz17	7		2
Toplam 14	10	25	6	95	12	60 (% 53)

c) Eda, Mana ve Muhteva Birliği

Zemin şiirlerle ortak rediflerin kullanıldığı nazire şiirlerde eda ve manaca benzerlik gösteren beyitlerin oranı düşüktür. Aşağıda söyleyiş ve anlam açısından benzerlik/paralellik gösteren beyitler örnek olarak verilmiştir. Her beytin yanında zemin ya da nazire numarası ile beyit numarası parantez içinde gösterilmiş, benzeşen söz grupları karşılıklı olarak verilmiştir:

Her kişi bezm-i ezel mesti durur ammā ki ben
Cürʿa-i cām-ı lebüñle olmışam tekrār mest (Zm1/2)

Sāḳıyā ṣanma ki ancaḳ bāde mest eyler beni
Laʿl-i nābuñdan olupdur cān u dil tekrār mest (Nz1/3)

Cürʿa-i cām-ı lebüñle tekrār mest olmışam	*Cān u dil laʿl-i nābuñdan tekrār mest olupdur*

İy boyı servüm elif gibi yoluñda doġruyam
Rā ḳaşuñla dāl zülfüñ itmesünler beni red (Zm2/3)

Pādişāhum çünki iḫlāṣın bilürsin şübhesiz
İtme yazuḳdur Muʿīdī bendeñi biʾllāh red (Nz2/5)

Elif gibi yoluñda doġruyam, rā ḳaşuñla dāl zülfüñ beni redd itmesünler	*Çünki iḫlāṣın şübhesiz bilürsin, Muʿīdī bendeñi biʾllāh redd itme yazuḳdur*

İtdi gözümüñ yaşını ʿummāna ber-ā-ber
Ol lāle ruḫuñ işleri var ḳana ber-ā-ber (Zm3/1)

Öpüşmedi sāḳī ṭolu başında bizümle
Ol şūḫ bir iş itdi yine ḳana ber-ā-ber (Nz3/2)

Ol lāle ruḫuñ ḳana ber-ā-ber işleri var	*Ol şūḫ yine ḳana ber-ā-ber bir iş itdi*

Ṣunılur sola sāġar saġa tevbe
Belī her bir ilüñ bir ʿādeti var (Zm4/5)

Teraḥḥum olmaz imiş ḥüsn içinde
Bu iklīmüñ ne ṭurfe ʿādeti var (Nz4/3)

Belī her bir ilüñ bir ʿādeti var	*Bu iklīmüñ ne ṭurfe ʿādeti var*

Ayaġuña yüzin sürer Necātī
Eyü varur başında devleti var (Zm4/7)

Mey-i nābuñ ʿaceb ḫāṣiyyeti var
Kim içerse başında devleti var (Nz4/1)

Eyü varur başında devleti var	*Kim içerse başında devleti var*

Dil kişverine zülf-i siyāhuñ belā yeter
Yıḳmaġa bu vilāyeti ol ejdehā yeter (Zm5/1)

Ḳaşuñ kemānı gönlüme cānā belā yeter
Almaġa bu vilāyeti bir yayḳara yeter (Nz5/1)

Zülf-i siyāhuñ dil kişverine belā yeter	*Ḳaşuñ kemānı gönlüme belā yeter*

Gün yüzinde zülf-i ʿanber-bār-ı misk-āsā-yı dōst
Ebr gibidür ki cism-i Muṣṭafā üstindedür (Zm6/2)

Cāme-i sincābī kim ol meh-liḳā üstindedür
Ebr-i sīmīndür ki cism-i Muṣṭafā üstindedür (Nz6/1)

Ebr gibidür ki cism-i Muṣṭafā üstindedür	*Ebr-i sīmīndür ki cism-i Muṣṭafā üstindedür*

Nev-bahār eyyāmı geldi ʿayş u ʿişret çaġıdur
Tevbelerle gül ḳızıl düşmen ḳadeḥ ḳan yaġıdur (Zm7/l)

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ geldi çün menʿ itme cām-ı laʿlüñi
Sebze vaḳti ʿayş u nūş eyyāmı ʿişret çaġıdur (Nz7/2, Nz9/2)

Mest-i rüsvāy olduġum sōfī taʿaccüb itme kim
Tāze gül devrānı zār u mübtelāluḳ çaġıdur (Nz8/2)

Sāḳıyā mey ṣun ki ʿālem tāze Cennet baġıdur
Mevsim-i güldür yine mestānelikler çaġıdur (Nz9/1)

Nev-bahār eyyāmıdur şimdi gül ü sūsen yine
Tevbelü bārān ile ḳanlu bıçaḳlu yaġıdur (Nz7/6, Nz9/4)

Nev-bahār eyyāmı geldi ʿayş u ʿişret çaġıdur	*Sebze vaḳti ʿayş u nūş eyyāmı ʿişret çaġıdur* *Nev-bahār eyyāmıdur* *Tāze gül devrānı zār u mübtelāluḳ çaġıdur* *Mevsim-i güldür yine mestānelikler çaġıdur* *Nev-bahār eyyāmıdur*

Ṭoprāġı altun ider cānā eyü baḳışlaruñ
Bende-i muḫliṣ Necātī de ayaḳ ṭoprāġıdur (Zm7/7)

Göklere irse Muʿīdī ādemīlenmez saña
Hey perī yüzlüm senüñ ol ayaġuñ ṭopragıdur (Nz7/7)

Bende-i muḫliṣ Necātī de ayaḳ ṭoprāġıdur	*Hey perī yüzlüm ol senüñ ayaġuñ ṭopragıdur*

Hem-dem olan ġamze-i ḫūn-rīzüñe başdan çıḳar
Gizlü rāzı ʿāşıḳuñ ol Türk-i ser-ḫōşdan çıḳar (Zm8/1)

Çeşm-i dil-berdür Muʿīdī rāz-ı ʿışḳı fāş iden
Fitneye bāʿiṣ ḫaber ol Türk-i ser-ḫōşdan çıḳar (Nz10/5)

ʿĀşıḳuñ gizlü rāzı ol Türk-i ser-ḫōşdan çıḳar	*Fitneye bāʿiṣ ḫaber ol Türk-i ser-ḫōşdan çıḳar*

Her ne siḥr olursa ol ebrū-yı sāḥirden gelür
Her ne fitne var ise bu zülf-i ser-keşden çıḳar (Zm8/2)

Her ne kim dirseñ ol iki çeşm-i ẓālimden gelür
Ummaduġun şūr u şer bu zülf-i ser-keşden çıḳar (Nz10/3)

Her ne fitne var ise bu zülf-i ser-keşden çıḳar	*Ummaduġun şūr u şer bu zülf-i ser-keşden çıḳar*

ʿĀrıż u ruḫsār içinde ḫaṭṭ-ı ʿanber-bār-ı dōst
Dūd-ı müşg-āsā durur kim āb u āteşden çıḳar (Zm8/3)

Tāb-ı ḥüsnüñde ẓuhūr itse ʿaceb olmaz ḫaṭuñ
Dūd kim peydā olur elbetde āteşden çıḳar (Nz10/2)

ʿĀrıż u ruḫsār içinde ḫaṭṭ-ı ʿanber-bār-ı dōst Dūd-ı müşg-āsā durur kim āb u āteşden çıḳar	*Tāb-ı ḥüsnüñde ḫaṭuñ ẓuhūr itse ʿaceb olmaz* *Dūd kim peydā olur elbetde āteşden çıḳar*

Ṭolanur āşüfte diller künc-i ruḫsāruñ senüñ
Bir gün ol bī-çāreler zülfüñ gibi başdan çıḳar (Zm8/5)

Başda her sevdā ki var bu zülf-i ser-keşden çıḳar
İy nice āşüfte ol sevdā ile başdan çıḳar (Nz10/1)

Bir gün ol bī-çāreler zülfüñ gibi başdan çıḳar	*Başda her sevdā ki var bu zülf-i ser-keşden çıḳar* *İy nice āşüfte ol sevdā ile başdan çıḳar*

Aġladur ādemi ġurbet kişi kendin yeñemez
Nitekim ḫasta çeküp nāle kemendin yeñemez (Zm9/1)

Zülf ü ebrūñ içün aġlar kişi kendin yeñemez
Ġam kemānın çekemez nāle kemendin yeñemez (Nz11/1)

Nitekim ḫasta çeküp nāle kemendin yeñemez	*Ġam kemānın çekemez nāle kemendin yeñemez*

Ruḫı Gül-gūnına Şeb-dīz ṣaçın ḳoşmaġ ile
Çignedür ḫalḳı yürür nāz semendin yeñemez (Zm9/4)

Gör ki ol ẓālimi ḥüsn atına olalı süvār
Çignedüp ḫalḳı yürür yaʿni semendin yeñemez (Nz11/2)

Ḫalḳı çignedür yürür nāz semendin yeñemez	*Ḫalḳı çignedüp yürür yaʿni semendin yeñemez*

Ḳonduḳ çü zülfi gölgeliginde o meh-ruḫuñ
Diñ kārvān-ı ʿömre igen sürʿat itmesün (Zm12/7)

Cānum çıḳa ṭurur göreyin yāri bir naẓar
Diñ yāre ʿömr gibi gidüp sürʿat itmesün (Nz14/2)

Kārvān-ı ʿömre diñ igen sürʿat itmesün	*Yāre diñ ʿömr gibi gidüp sürʿat itmesün*

Dirler ki żaʿfı ġālib olupdur Necātīnüñ
Dil-ber yolında ölmek içün ʿillet itmesün (Zm12/11)

Bīmār ise Muʿīdī ne var ʿāşıḳuñ geçer
Cān oynasun yoluñda igen ʿillet itmesüñ (Nz14/5)

Dirler ki Necātīnüñ żaʿfı ġālib olupdur	*Muʿīdī bīmār ise ne var ʿāşıḳuñ geçer*
Dil-ber yolında ölmek içün ʿillet itmesün	*Yoluñda cān oynasun igen ʿillet itmesüñ*

Manzumelerde ahengi sağlayan unsurlardan biri olan öncelemeler zemin şiirlerle nazire şiirlerde de paralellik göstermektedir. Zemin şiirde görülen bir sıfat öncelemesi, nazire şiirde de aynı ya da benzer biçimde tekrar edilmiştir. Aşağıdaki örnekler hem zemin hem de nazire şiirlerde yapılmış olan sıfat, ünleme, dolaylı tümleç, nesne, yüklem, ki ve ile edatlı öncelemeleri göstermektedir:

Şol ḳara ḫālüñ zenaḫdānuñda iy ḫurşīd-ḫad (Zm2/1a)
***Şol** vefāsız cevri çoḳ her-cāyī dil-berden meded (Nz2/1a)*

Hey elā gözlüm meded şol mīm ü dālüñden meded (Zm2/2b)
***İy ṭabībüm** raḥm ḳıl bir çāre ḳıl öldüm meded (Nz2/3b)*

İy boyı servüm elif gibi yoluñda doġruyam (Zm2/3a)
***Pādişāhum** çünki iḫlāṣın bilürsin şübhesiz (Nz2/5a)*

Yıḳmaġa bu vilāyeti ol ejdehā yeter (Zm5/1b)
***Almaġa bu vilāyeti** bir yayḳara yeter (Nz5/1b)*

Derd-i derūnı bilmege bu mā-cerā yeter (Zm5/2b)
***Dil-dāruña ʿadāvete** bu mā-cerā yeter (Nz5/3b)*

Ebr gibidür ki cism-i Muṣṭafā üstindedür (Zm6/2b)
***Ebr-i sīmīndür ki** cism-i Muṣṭafā üstindedür (Nz6/1b)*

Her ne siḥr olursa ol ebrū-yı sāḥirden gelür (Zm8/2a)
Her ne kim dirseñ *ol iki çeşm-i ẓālimden gelür (Nz10/3a)*

ʿĀrıż u ruḫsār içinde ḫaṭṭ-ı ʿanber-bār-ı dōst (Zm8/3a)
Tāb-ı ḥüsnüñde *ẓuhūr itse ʿaceb olmaz ḫaṭuñ (Nz10/2a)*

Bülbüller ile şimdi sebaḳdaşlaruz biz (Zm10/1b)
Mecnūn ile *mektebde sebaḳdaşlaruz biz (Nz12/1b)*

Diñ kārvān-ı ʿömre igen sürʿat itmesün (Zm12/7b)
Diñ yāre *ʿömr gibi gidüp sürʿat itmesün (Nz14/2b)*

Görüldüğü gibi önceleme benzerliği, zemin ve nazire şiirlerin geneline göre oldukça düşük orandadır.

2.2. Nazireler

Necātī [Zm[1]]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Remel: -+-- -+-- -+-- -+-

1. Ġonca cāmından olupdur ʿandelīb-i zār mest
Bilmeyen şöyle ṣanur kim yoḳ yire aġlar mest

Her kişi bezm-i ezel mesti durur ammā ki ben
Cürʿa-i cām-ı lebüñle olmışam tekrār mest

3. Dilde sırr-ı ʿışḳuñı ṣaḳladuġum ʿayb eyleme
Olı gelmişdür ider keyfiyyetin inkār mest

[Zm[1]] Tarlan 1997: 166/G. 34, Demirkazık 2002: 82, -N, -S.

[1] [İnleyen bülbül gonca kadehinden mest olmuştur; bilmeyen, sarhoşun yok yere /boşu boşuna ağladığını sanır.]

[2] [Herkes ezel meclisinin sarhoşudur, ama ben dudağının kadeh artığı ile tekrar (tekrar) mest olmuşum.]

[3] [Aşkının sırrını gönülde sakladığımı ayıplama, sarhoş olan hâlini sürekli inkâr eder.]

[4] [Gönlümü gözlerinle bir gamze karşılığında değiştim. Ayyar sarhoş olduğunda onu aldatmak kolaydır.] Ġamzeye: būseye P. Ayyar; her yeri gezip dolaşan, zeki, çabuk kavrayan demektir. Hz. Muhammed'in ashabından Amr ibn Ümeyyeti'z-Zamrî'ye de bu özelliklere sahip oluşundan dolayı "Amr-ı Ayyâr" denir. Ayyarlar daha çok Bağdat'ta bulunur, ordularda casusluk, şehir ve kasabalarda hafiyelik yaparlar. *Binbir Gece Masalları*'nda da ayyarlardan söz edilir (Olgun 1995: 33).

Gözlerüñ ile degişdüm göñlümi bir ġamzeye
Aldamaḳ āsān olur çünkim ola ʿayyār mest

5. Sōfiyā ʿaḳluñ saña ben ʿışḳa yārem kim olur
Cennet ehli cümle ayıḳ ṭālib-i dil-dār mest

Ḳan içelden gözleri oldı müselmānlar zebūn
Ḳatı ceng eyler **Necātī** olıcaḳ küffār mest

Muʿīdī [Nz[1]]

1. Şevḳ-ı ruḥsāruñla içüp olmışam her bār mest
Tāze gül devrinde kimdür olmaya iy yār mest

Mest-i ʿışḳam laʿl-i nābuñ öpdüğüm dirsem n'ola
Gizlü rāzın çünki söyler eylemez inkār mest

3. Sāḳıyā ṣanma ki ancaḳ bāde mest eyler beni
Laʿl-i nābuñdan olupdur cān u dil tekrār mest

Bī-tekellüf būse al ḫavf itme iy dil şimdi kim
Ġamzeler bīmār u zülf āşüftedür dil-dār mest

5. Tā çemende lāleler zerrīn ayaġ aldı ele
Oldı nergis pür-ḫumār u bülbül-i bīdār mest

[5] [Ey sofi! Aklın sana, ben aşka dostum, nitekim Cennetlikler hep ayık, Hakk'ı isteyenler hep sarhoştur.] -D.

[6] [Ey Necâtî! Gözleri kan içeli müslümanlar zayıfladı, kâfirler sarhoş olunca sert döğüşür.] gözleri: gözlerüñ P / müselmānlar: müselmānlıḳ P.

[Nz[1]] Demirkazık 2002: 85, -N, -S.

[1] [Ey dost! Yanağının şevki ile içip her defa sarhoş olmuşum, taze gül devrinde sarhoş olmayacak kimdir?]

[2] [Aşk sarhoşuyum, saf la'l (dudağını) öptüğümü söylersem ne olur? Çünkü sarhoş olan gizli sırrını söyler, inkâr etmez.]

[3] [Ey sâkî! Beni ancak şarap sarhoş eder sanma; can ile gönül senin saf dudağından tekrar (tekrar) sarhoş olmadadır.]

[4] [Ey gönül! Şimdi zahmetsizce öpücük al, korkma; bakışlar baygın, zülüf perişan, sevgili sarhoştur.]

[5] [Lâleler, çimende zerrin kadeh sununca nergis pek mahmur, uyanık bülbül çok sarhoş oldu.] Zerrin kadeh, kokulu bir çeşit çiçektir (Onay 1995: 96).

Ġam ḫumārı defʿine saʿy itme biʾllāh iy ṭabīb
Cām-ı ṣaḥbādan degüldür ʿāşıḳ-ı dīdār mest

7. Çün **Muʿīdī** vaṣluña irdi içerse tañ degül
Nev-bahār eyyāmıdur olmaḳ gerek iy yār mest

Necātī [Zm[2]]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Remel: -+-- -+-- -+-- -+-

1. Ṣol ḳara ḫālüñ zenaḫdānuñda iy ḫurşīd-ḫad
Bir Ḥabeşdür Mıṣr zindānında maḥbūs ebed

Mīm aġzuñ dāl zülfüñ cānum uʿ ömrüm durur
Hey elā gözlüm meded ṣol mīm ü dālüñden meded

3. İy boyı servüm elif gibi yoluñda doġruyam
Rā ḳaşuñla dāl zülfüñ itmesünler beni red

Ḳılletümden anlamañ peşmīne-pūş olduġumı
Zeng-i ġamdan göñlümüñ āyīnesin ṣaḳlar nemed

[6] [Ey tabip! Gam mahmurluğunu gidermeye çalışma, Hak âşığının sarhoşluğu billahi şarap kadehinden değildir.] Gam, zurefaca esrar demektir (Olgun 1993: 152).

[7] [Ey dost! Mu'îdî sana kavuştuğundan dolayı içerse şaşılmaz, ilkbahar günleridir, sarhoş olmak gerek.]

[Zm[2]] Tarlan 1997: 174/G. 49; Pervane: 101[a], -N, -S.

[1] [Ey güneş yanaklı! Çenendeki şu kara benin, Mısır zindanında sonsuza değin hapsolmuş bir Habeş'tir.]

[2] [Mim ağzın canım, dal zülfün ömrümdür. Ey elâ gözlüm! İmdat! Şu mim ile dalinden imdat!]

[3] [Ey servi boylum! Elif gibi yolunda/yolunda elif gibi dosdoğruyum, râ kaşınla dal zülfün beni reddetmesinler.]

[4] [Keçe, gönül aynamı gam pasından koruduğu için yün giyerim; fakirlikten sanmayın.] Beyitten, aynaların keçe/yün içinde korunduğu anlaşılıyor.

5. İy gönül bir sen degülsin derd-i yāre mübtelā
Bu cihānda bu belādan ḳurtulımaz hīç aḥad

Bellüdür kim dūd-ı āhından yanar ʿāşıḳlaruñ
Āteş-i ruḫsārı her ḥüsn ehlinüñ iy lāle-ḫad

7. Her kişi bir mesned ile irişür bir devlete
Pādişāhum işigüñ oldı **Necātī**ye sened

Muʿīdī [Nz[2]]

1. Şol vefāsız cevri çoḳ her-cāyī dil-berden meded
Fürḳati zindānına maḥbūs olan çıḳmaz ebed

Āh kim bunca zamāndur bulmadum bir ṭoġrı yār
Günde biñ kez ölür isem bilmez aḥvālüm aḥad

3. Żaʿf-ı hicrānuñla āḫır geldi cānum aġzuma
İy ṭabībüm raḥm ḳıl bir çāre ḳıl öldüm meded

Gülse güldür söylese bülbül dil-ārāmum benüm
Pes ne bilsün ol mehüñ māhiyyetin ehl-i ḫıred

5. Pādişāhum çünki iḫlāṣın bilürsin şübhesiz
İtme yazuḳdur **Muʿīdī** bendeñi biʾllāh red

---

[5] [Ey gönül! Yar derdine düşen bir sen değilsin, bu dünyada bu belâdan hiç kimse kurtulamaz.]

[6] [Ey lâle yanaklı! Her güzellik sahibinin yanağının ateşinin yandığı, âşıkların ah dumanından bellidir.] dūd-ı: bād-ı D.

[7] [Ey padişahım! Her kişi bir dayanakla bir mutluluğa erişir, senin eşiğin de Necâtî'ye dayanak oldu / Necâtî'nin devlete eriştiğinin senedi oldu.]

[Nz[2]] Pervane: 106[b]; -N, -S.

[1] [Şu vefasız, eziyeti çok, şıpsevdi sevgiliden imdat! Onun ayrılığının zindanına hapsolan, sonsuza değin çıkamaz.]

[2] [Bunca zamandır bir doğru yâr bulamadım, ah! Günde bin kez ölsem hâlimi kimse bilmez.]

[3] [Ey tabibim! Ayrılığının (verdiği) zayıflık yüzünden en sonunda canım ağzıma geldi, acı, çöz/bir çare et, öldüm imdat!]

[4] [Benim gönlü(mü) huzura kavuşturan sevgilim gülse gül, söylese bülbüldür; şimdi o aya benzeyen sevgilimin mahiyetini akıl sahipleri nereden bilecekler? bilemezler.]

Necātī [Zm[3]]

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün
Hezec: --+ +--+ +--+ +--

İtdi gözümüñ yaşını ʿummāna ber-ā-ber
Ol lāle-ruḫuñ işleri var ḳana ber-ā-ber

Gerçi ṭamunuñ adı yididür evet iy dōst
Olmaya senüñ dūzaḫ-ı hicrāna ber-ā-ber

Allāh ziyāde ide k'el irmez olupdur
Ḳaddüñ olalı serv-i ḫırāmāna ber-ā-ber

Senden baña bir būse vü benden saña biñ cān
ʿAyş eyleyelüm k'oldı ḥarīfāne ber-ā-ber

Dil aldı yüze gelmedi ol kākül-i ṭarrār
Daʿvācı ile ṭurmadı sulṭāna ber-ā-ber

Gün yüzi ḳatında bilüp eksüklügini ay
Bedr olmayıcaḳ gelmedi meydāna ber-ā-ber

[5] [Padişahım! Şüphesiz onun samimiyetini biliyorsun / Şüphe etmeden duyduğu bağlılığını bildiğin için Mu'îdî kulunu reddetme, yemin olsun yazıktır /günahtır.]

[Zm[3]] Tarlan 1997: 183/G. 62, Taştan 2001: 168, -N, -S.

[1] [Gözümün yaşını okyanusa denk etti, o lâle yanaklının cinayete denk işleri var.]

[2] [Ey dost! Evet, her ne kadar Cehennem'in yedi adı varsa da, hiçbiri senin ayrılığının Cehennem'ine denk olamaz.] Šamunuñ: felegüñ P / dūzaḫ-ı: āteş-i P.

[3] [Boyun salınan bir serviye denk olalı el erişmez olmuştur, Allah artırsın.]

[4] [Senden bana bir öpücük, benden sana bin can; (bu iş) esnaf usulü oldu, eğlenelim.] biñ: bir D.

[5] [Gönül aldı, kendisini göstermedi; o yankesici perçem sultanın önünde davacı ile birlikte durmadı.]

[6] [Onun güneş yüzü önünde ay eksikliğini bildi de dolunay olmadan meydana birlikte çıkmadı.]

7. Bu ḳuş dilinüñ oldı Süleymānı **Necātī̄**
İletdi sözin ḥażret-i Selmāna ber-ā-ber

Muʿīdī̄ [Nz[3]]

1. Çün oldı lebüñ çeşme-i ḥayvāna ber-ā-ber
Her būseñi ṭutsam yaraşur cāna ber-ā-ber

Öpüşmedi sāḳī̄ ṭolu başında bizümle
Ol şūḫ bir iş itdi yine ḳana ber-ā-ber

3. Başına ber-ā-berdür anuñ zülfine baş eg
Rifʿatde olupdur meh-i tābāna ber-ā-ber

Derd ile bir āh itdi göñül kim göge çıḳdı
Ḳaldurdı livā-yı ġamı Keyvāna ber-ā-ber

5. Pervāne oda düşdi **Muʿīdī̄** ġam-ı ʿışḳa
Cān virdi iki ʿāşıḳ-ı dīvāne ber-ā-ber

[7] [Bu kuş dilinin Süleyman'ı Necâtî oldu, sözünü Selman'ınkine denk etti.] Sözin: sözi D.

[Nz[3]] Taştan 2001: 169; -N, -S.

[1] [Senin dudağın bengisuya denk olduğundan her öpücüğünü cana eş tutsam uygundur.]

[2] [Kadeh başında /içkiye başlarken sâkî bizimle öpüşmedi, o utanmaz /şen yine cinayete denk (cinayetten farksız) bir iş yaptı.]

[3] [Başıyla birlikte olan onun zülfüne baş eğ; (sevgili) yükseklikte parlak aya eştir.]

[4] [Gönül dert ile bir ah etti de ahı göğe çıktı, gam sancağını Zuhal'e değin yükseltti.]

[5] [Pervane ateşe, Mu'îdî de aşk gamına düştü; iki divane âşık birlikte can verdi.]

Necātī [Zm[4]]

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Hezec: +--- +--- +--

1. Çınaruñ ḳadd-i yāre nisbeti var
Eli yufḳa velī ḫoş himmeti var

İki şīşe gözüm izüñ ḳumından
Ṭolısar birgün ammā sāʿati var

3. Lebüñe beñzedügi'çün mey-i nāb
El üstinde ṭutarlar ḥürmeti var

Elüñ depret yürüt sāḳī ayaġı
Ki devrānuñ be-ġāyet sürʿati var

5. Ṣunılur sola sāġar saġa tevbe
Belī her bir ilüñ bir ʿādeti var

Ṣarardur beñzini zāhid velākin
Riyāżetden degüldür ʿilleti var

7. Ayaġuña yüzin sürer **Necātī**
Eyü varur başında devleti var

[Zm[4]] Tarlan 1997: 198/G. 86, Köksal 2001: 1095, -P, -S.

[1] [Çınarın, yarin boyuna benzerliği var; eli ince, ama hoş işi var.]

[2] [İki şişe gibi gözlerim birgün senin (ayağının) izinin kumundan dolacak, ama vakti var.] Beyitte kum saatine telmih var. Saatin mucidi Hz. Yusuf'tur (Onay 1993: 353).

[3] [Saf şarabı senin dudağına benzediği için el üstünde tutarlar, hürmeti var.]

[4] [Ey sâkî! Elini kımıldat, kadehi yürüt; feleğin oldukça acelesi var.]

[5] [Sola kadeh, sağa tövbe sunulur; gerçekten her ilin bir âdeti var.]

[6] [Zahit benzini sarartır, ama dünya güzelliklerinden vaz geçtiği için değildir, hastalığı vardır.] Riyāżetden: riyāżetle D.

[7] [Necâtî senin ayağına yüz sürer, başında iyi giden bir talihi var.]

Muʿīdī [Nz[4]]

1. Mey-i nābuñ ʿaceb ḫāṣiyyeti var
Kim içerse başında devleti var

Boyuñı beñzedürse serve nergis
Naẓarsuzdur gözinde ʿilleti var

3. Teraḥḥum olmaz imiş ḥüsn içinde
Bu iḳlīmüñ ne ṭurfe ʿādeti var

Çü Mecnūn gitdi nevbet baña geldi
Belī her kişinüñ bir nevbeti var

5. **Muʿīdī**yi ḳapuña iltür iseñ
Saña yirden göge dek minneti var

Necātī [Zm[5]]

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün
Muzāriʿ: --+ -+-+ +--+ -+-

1. Dil kişverine zülf-i siyāhuñ belā yeter
Yıḳmaġa bu vilāyeti ol ejdehā yeter

[Nz[4]] Köksal 2001: 1099; -P, -S.

[1] [Saf şarabın başka bir özelliği var, kim içerse başında talihi var.]

[2] [Nergis senin boyunu serviye benzedirse iyi görememiştir, gözünde hastalığı vardır.]

[3] [Güzellikte acımak olmazmış, bu ülkenin ne acayip âdeti var.]

[4] [Mecnun gittiğinden nöbet bana geldi, gerçekten her kişinin bir sırası var.]

[5] [Mu'îdî'yi kapına götürürsen sana yerden göğe dek minneti var.]

[Zm[5]] Tarlan 1997: 211/G. 108, Köksal 2001: 1169, Pervane: 110[a], -S.

[1] [Siyah zülfün gönül ülkesine belâ olarak yeter, bu vilâyeti yıkmaya o ejderha yeter.]

[2] [Kimi kez gözümden yaş gelir, kimi kez yaş yerine kan; bu akan yaş ile kan, gönül derdini idrak etmeye yeter.]

Geh yaş gelür gözümden ü geh yaş yirine ḳan
Derd-i derūnı bilmege bu mā-cerā yeter

3. Çoḳlar semend-i nāza binüp yildürür velī
Meydān-ı ḥüsn içinde bulınmaz saña yeter

Laʿlüñ ḫayāli-le dile zülfüñ sitemleri
Ger bal eger belā ise iy dil-rübā yeter

5. İy çarḫ sen de yār gibi olma bī-vefā
Zīrā bu deñlü ʿāleme bir bī-vefā yeter

Bīmār-ı ʿışḳa şerbet ile eyleme ʿilāc
Var iy ṭabīb ḳo beni derdüm baña yeter

7. Cānuma geçdi ġamzeñ e haydi teraḥḥum it
Oldı ġaraż cefā ise iy ḳaşı ya yeter

Tek yirde gökde zerre ḳadar minnet olmasun
Örti döşek **Necāti**ye bir būriyā yeter

[3] [Çokları naz atına biner de eşkin yürütür, ama güzellik meydanında sana yetişecek bulunmaz.] N'de 5. beyit. Nāza: nāz D.

[4] [Ey gönül kapan! La'l dudağın hayali ile zülfün ezaları bal ile belâ ise, bu gönüle artık yeter.] N'de 2. beyit. Ĥayāl ile: cefāsı'la N / eger: u ger N.

[5] [Ey felek! Sen de yâr gibi vefasız olma, çünkü böyle âleme bir vefasız yeter.] bí-vefā yeter: pür-belā yeter N.

[6] [Ey tabip! Aşk hastasına şerbetle ilâç verme; var git, bırak beni, derdim bana yeter.] -N.

[7] [Ey yay kaşlı! Süzgün bakışın canıma geçti, e haydi acı; amaç işkence ise oldu /gerçekleşti, artık yeter.] -N.

[8] [Tek yerde gökte zerre kadar minnet olmasın da Necâtî'ye örtü döşek olarak bir hasır yeter.]

Muʿīdī [Nz[5]]

1. Ḳaşuñ kemānı gönlüme cānā belā yeter
Almaġa bu vilāyeti bir yayḳara yeter

Āhumdur āşikāre ḳılan gizlü rāzumı
Bülbül ġamını söylemek içün belā yeter

3. Sīnemde daġ-ı ġamdan aḳar ḫūn-ı dil revān
Dil-dāruña ʿadāvete bu mā-cerā yeter

Nāzuñ oranı yoḳ mı nedür ġamzeñe diyed
Cevr ise ḫasta dillere iy bī-vefā yeter

5. Ġam şāhıdur şikāyete varan sen āfete
Tāc-ı zer ol başında yanan būriyā yeter

Sāḳī getürme şemʿ-i şebistānı ortaya
Bezm ehline fürūġ-ı cemālüñ żiyā yeter

7. Sen kimsin iy **Muʿīdī** ki ol yāri ḳucasın
Bir kez elini öpmek ölince saña yeter

[Nz[5]] Pervane: 121[b] kıyıda, Köksal 2001: 1173, -S.

[1] [Ey can olan sevgili! Gönlüme belâ olarak kaşının kemanı yeter, bu vilâyeti almaya bir yaygara/kara yay yeter.]

[2] [Gizli sırrımı açığa çıkaran ahımdır, bülbül gamını anlatmaya bir "belâ" sözü yeter.]

[3] [Bağrımdaki gam yakısından gönül kanı durmadan akar, gönlün sahibine düşmanlığa bu macera/akan şey yeter.] Dil-dāruña: dil-dār ile N.

[4] [Ey vefasız! Nazının oranı yok mu? Süzgün bakışına diyet nedir? Hasta gönüllere eziyetse, artık yeter.]

[5] [Sen âfete şikâyete giden gam padişahıdır, başında yanan hasırı ise ona altın taç (olarak) yeter.] Başta hasır yakmak; eskiden haksızlığa uğrayan halkın, padişahın ya da devlet adamlarının geçeceği yol üzerinde ot, hasır gibi şeyleri yakıp bunları başlarının üzerinde tutması, böylece dikkati çekerek derdini dinletmesi âdetidir (Onay 1993: 69).

[6] [Ey sâkî! Halvethanenin mumunu ortaya getirme, senin cemalinin parlaklığı meclistekilere ışık olarak yeter.] getürme: getür P.

Necātī [Zm[6]]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Remel: -+-- -+-- -+-- -+-

1. Zülf-i dil-ber kim ʿiẕār-ı dil-rübā üstindedür
Sūre-i veʾl-Leyldür kim veʾḍ-Ḍuḥā üstindedür

Gün yüzinde zülf-i ʿanber-bār-ı misk-āsā-yı dōst
Ebr gibidür ki cism-i Muṣṭafā üstindedür

3. Zülfüñe nisbet ya alnuñ ola Cennet yā ruḫuñ
Çünki Şāmuñ bāġ-ı ḫuld altında yā üstindedür

Ẕerre gibi ben meẕellet ṭopraġında pāyimāl
Gün gibi dil-ber sipihr-i kibriyā üstindedür

5. Diller alur kirpügüñ cānlar bağışlar leblerüñ
Lā-cerem ʿāşıḳlaruñ ḫavf ü recā üstindedür

[7] [Ey Mu'îdî! Sen kimsin ki o yârı kucaklayasın, bir kez elini öpmek ölünceye dek sana yeter.] Ki: kim N / bir kez: hergiz N.

[Zm[6]] Tarlan 1997: 219/G. 121, Kaya 2002: 203, -N, -S.

[1] [Gönül çelenin yanağı üstündeki zülüf, ve'd-Duhâ üstündeki ve'l-Leyl'dir.] Ve'd-Duhâ, 93., ve'l-Leyl ise 92. suredir (Karaman vd 2005: 30).

[2] [Dostun güneş yüzündeki mis gibi amber yağdıran zülfü Mustafa'nın bedeni üstündeki bulut gibidir.] Burada Hz. Muhammed'le ilgili iki rivayete telmih vardır. Bunlardan ilki: Hz. Muhammed, süt annesi Halime'nin yanında iken süt kız kardeşi Şeyma ile öğle vakti kuzuları görmeye gider, fakat sıcaktan etkilenmezler. Bunun sebebini soran süt annesine kızı Şeyma: Biz sıcak görmedik, kardeşimin başı ucunda bir bulut dolaşıyor, o nereye giderse bulut da beraber gidiyor, bir yerde dururuz o da duruyor, biz buraya kadar hep gölgelikte geldik, cevabını verir. İkinci rivayet: Hz. Muhammed on iki yaşında iken amcası Ebu Talib'le birlikte ticaret kervanıyla Şam'a gider. Basra'ya geldiklerinde Bahira/Cercis adlı bir rahip kervanla birlikte bir bulutun geldiğini, kervan durduğunda bulutun da durduğunu görür. Kervanda son peygamber Hz. Muhammed'in olduğunu anlar ve Ebu Talib'e Basra'dan geri dönmelerini tavsiye eder (Ahmed Cevdet Paşa ve İz 2005: 20, 24).

[3] [Cennet, zülfüne nispetle ya alnın ya da yanağın olmalıdır; çünkü Cennet bağı Şam'ın ya altında ya da üstündedir.]

[4] [Ben zerre gibi düşkünlük toprağında çiğnenmişim, güneş gibi gönül çelen ise en yüksek feleğin de üstündedir.]

[5] [Kirpiğin gönüller alır, dudakların canlar bağışlar; kuşkusuz senin âşıkların korku ile ümit arasındadırlar/korku ile ümit üstündedirler/korku ile ümidi aşmışlardır, düşünmezler.]

Raḥm ḳıl dervīşüñe iy Pādişāh-ı ḥüsn kim
Pāy-ı taḫt-ı salṭanat dest-i duʿā üstindedür

7. Nice ayrılsun **Necātī** ʿışḳ-ı dil-berden kim ol
Bir hümādur k' āşiyānı ol hevā üstindedür

Muʿidī [Nz[6]]

1. Câme-i sincābī kim ol meh-liḳā üstindedür
Ebr-i sīmīndür ki cism-i Muṣṭafā üstindedür

Ḫātem üzre yazılu mühr-i Süleymān gibidür
Ḫaṭṭ-ı reyḥān<ī> ki laʿl-i cān-fezā üstindedür

3. Hey nice gencīnedür şemʿ-i cihān-ārā-yı dōst
Kim nigehbān olup iki ejdehā üstindedür

Çenber-i zülfüñ ġamından ṣoruban urġanını
Beñzer ol cān-bāza ki yiri hevā üstindedür

5. Geh firāḳ olur **Muʿîdī**ye ḥavāle geh ecel
Derdmendi gör ki biñ dürlü belā üstindedür

[6] [Ey güzellik padişahı! Dervişine acı, saltanatının payıtahtı dua eli üstündedir/dua ile saltanat sürüyorsun/senin saltanatın bir duaya bakar.]

[7] [Gönül çelenin aşkından Necâtî nasıl ayrılsın/ayrılamaz; o, yuvası hava üstünde olan bir Huma kuşudur.] Āşiyānı ol: āşiyān aña P.

[Nz[6]] Kaya 2002: 204, -N, -S.

[1] [O ay yüzlünün üzerindeki sincabî/sincap kürkünden yapılmış elbise, Mustafa'nın bedeni üstündeki gümüş renkli buluttur.] Acem şahları sincap kürkünü kışın soğuktan korunmak üzere örtünür, üstünde de yatarlarmış. Sincap kürkü Türk padişahlarınca da kullanılırmış (Onay 1993: 374).

[2] [Cana can katan lâl (dudağın) üstündeki reyhanî hat, yüzük üstünde yazılı Süleyman mührü gibidir.] Ki: kim D.

[3] [Dostun dünyayı süsleyen mumu nasıl bir hazinedir ki iki ejderha bekçi olmuş, onun üstünde durur?]

[4] [(Gönül) zülfün çemberinin gamından urganını sormakla hava üstünde duran bir cambaza benzer.]

[5] [Mu'îdî'ye kimi zaman ayrılık, kimi zaman da ecel havale edilir/gönderilir; üstünde bin türlü belâ bulunan dertliye bak!] Havale kelimesi başka anlamları taşır; sıkıntı, alacaklı, diğerine göre daha yüksek konumda olan mevki, vergi belgesi gibi (bk. Taş 2008: 232-233).

Necātī [Zm[7]]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Remel: -+-- -+-- -+-- -+-

1. Nev-bahār eyyāmı geldi ʿayş u ʿişret çaġıdur
Tevbelerle gül ḳızıl düşmen ḳadeḥ ḳan yaġıdur

Ḳani ol ʿālī-naẓar kim sīm ü zer didüklerin
Nergis-i şehlā gibi gözi görürken ṭaġıdur

3. Nice ölmesün bir ādem nice döysün bir kişi
İy felek fiʿlüñ yedi ḳat ṭāsı geçmiş aġıdur

İtmeyem sensüz ayaḳ seyrin çemenden yaña kim
ʿĀşıḳ-ı dīdār olana Cennet ayaḳ baġıdur

5. Ġam belürsüz olduġınca buldururlar göñlüme
Hep bilürler kim ezelden yiridür yataġıdur

Güneşe ṣordum ki niçün kimse baḳmaz yüzüñe
Didi bu şol bir güzeller şāhınuñ yasaġıdur

7. Ṭopraġı altun ider cānā eyü baḳışlaruñ
Bende-i muḫliṣ **Necātī** de ayaḳ ṭopraġıdur

[Zm[7]] Tarlan 1997: 259/G. 186, Bilgin 2002: 108, Köksal 2001: 804, -S.

[1] [İlkbahar günleri geldi, eğlenme mevsimidir; tövbelerle gül kızıl düşman, kadeh kan düşmanıdır.]

[2] [Gözü şehla nergis gibi bakarken gümüşle altın (değerindeki) sözlerini dağıtan o yüce bakışlı hani?] Didüklerin: didükleri P.

[3] [Ey felek! Senin işin yedi kat tasa geçmiş /yedi kat feleği aşmış bir zehir iken insan nasıl ölmesin, kişi nasıl dayansın?] P'de 4. beyit. Fi¤lüñ: zehrüñ P.

[4] [Çimenden tarafa sensiz yürümem/çimendeki kadeh seyrini sensiz yapmam, Hakk'a âşık olana Cennet ayak bağıdır.] P'de 3. beyit.

[5] [Gam belirsiz oldukça gönlüme buldururlar, hep ezelden yeri yatağı olduğunu bilirler.] -P.

[6] [Güneşe; niçin kimse yüzüne bakmaz, diye sordum. Bu, o güzeller padişahının yasağıdır/kanunudur, dedi.] Ŝordum: didim D / ki niçün: -N // bu: kim P.

Muʿidī [Nz[7]]

1. Sen gül-i tersin yüzüñ Firdevs-i Cennet bağıdur
Ben ayaḳ toprağıyam beñzüm ḫazān yapraġıdur

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ geldi çün menʿ itme cām-ı laʿlüñi
Sebze vaḳti ʿayş u nūş eyyāmı ʿişret çaġıdur

3. Dadı yoḳdur ṣoḥbetüñ yār-i şeker-ḫand olmasa
Ḫūblarsuz laʿl ile peymāne derd ü aġıdur

Şāh-ı ġam leşkerle ḳondı sīne ṣaḥrāsında kim
Daġ-ı ḫūn-ālūdum anuñ bir ḳızıl otaġıdur

5. Gülşen-i ʿışḳuñda cānā çeşm-i ḫūnīnüm benüm
Lāledür gūyā içinde ʿaks-i ḫālüñ daġıdur

Nev-bahār eyyāmıdur şimdi gül ü sūsen yine
Tevbelü bārān ile ḳanlu bıçaḳlu yaġıdur

7. Göklere irse **Muʿīdī** ādemīlenmez saña
Hey perī yüzlüm senüñ ol ayaġuñ ṭoprağıdur

[7] [Ey can! Senin iyi bakışların toprağı altın eder, sadık kulun Necâtî de ayağının toprağıdır.]

[Nz[7]] Bilgin 2002: 113; Köksal 2001: 812, -S.

[1] [Sen taze gülsün, yüzün Firdevs Cenneti'nin bağıdır; ben ayak toprağıyım, benzim hazan yaprağıdır.] Yüzüñ: yirüñ N.

[2] [Yeni ayva tüylerin geldi diye lâl kadehini yasaklama; şimdi yeşillik/esrar vakti, yiyip içme günleri, eğlenme mevsimidir.] Bu beyitte şarap yasağına da telmih vardır (bk. Onay 1993: 388-389).

[3] [Sevgilinin tatlı gülüşü olmasa sohbetin de tadı olmaz, güzeller olmasa la'l ile kadeh dert ile zehirdir.] N'de 4. beyit. La¤l ile: nuḳl ile N.

[4] [Gam padişahı bağır kırına kondu, kana bulaşmış yanık yaram da onun kızıl otağı oldu.] N'de 3. beyit.

[5] [Ey can! Benim kanlı gözüm sanki aşkının gül bahçesindeki lâleymiş, beninin aksi de lâlenin ortasındaki yakıymış.] -P.

[6] [İlkbahar günleridir, şimdi gül ile susam tövbeli yağmurla kanlı bıçaklı düşmandır.] -P.

[7] [Ey peri yüzlüm! Mu'îdî göklere çıksa yine de sana büyüklenmez, o senin ayağının toprağıdır.]

Muʿīdī [Nz[8]]

Sīnemüñ her cānibi kim bir cüdālıḳ daġıdur
Lāle-i derd ile zeyn olmış maḥabbet ṭagıdur

Mest-i rüsvāy olduġum sōfī taʿaccüb itme kim
Tāze gül devrānı zār u mübtelālıḳ çaġıdur

Cān ḫalās itmek olur mı ʿışḳ meydānında kim
Āteş-i āhum yalıñ yarıḳlu dilsüz yaġıdur

Göz puñarında aḳup yaşum dükenmezse n'ola
Kimse ḳandan geldügin bilmez belā ırmaġıdur

Ḳaddüñ üzre ʿārıżuñ iy ḥūr-ı gül-ruḫ fīʾl-meṣel
Sidre üstinde açılmış tāze Cennet bağıdur

Kimse raḥm itmez ölürsem ben ġarīb üftādeye
Aġlayup yanan hemān eşkümle gözüm aġıdur

Dīde mülkinde **Muʿīdī** ḳondı sulṭān-ı hevā
Her ḥabāb-ı eşküm anuñ bir ḳızıl oṭaġıdur

[Nz[8]] Bilgin 2002: 121, Köksal 2001: 811, -S.

[1] [Bağrımın her tarafı ayrılık yarasıdır, dert lâlesiyle süslenmiş muhabbet dağıdır.] bir: pür N.

[2] [Ey sofi! Rezil bir sarhoş olduğuma şaşma, taze gül devri ağlama ve düşkünlük mevsimidir.] Sōfí ta¤accüb itme kim: ¤ayb itme sōfí kim yine N.

[3] [Aşk meydanında canı kurtarmak olur mu? Ahımın ateşi alev zırhlı, dilsiz/acımasız bir düşmandır.] -P.

[4] [Göz pınarımdaki yaş aktığı hâlde tükenmiyorsa buna şaşılır mı? O, kimsenin kandan/nereden geldiğini bilmediği bir belâ ırmağıdır.]

[5] [Ey gül yanaklı huri! Meselâ boyunun üstündeki yanağın, Sidre üzerinde açılmış taze Cennet bağıdır.] -P.

[6] [Ölürsem ben garip düşküne kimse acımaz, (hâlime) ağlayıp yanan yalnız gözümün yaşı ile akıdır.] Aġlayup: Aġladup D / hemān: hemín N / gözüm aġıdur: baġrum yaġıdur N.

[7] [Ey Mu'îdî! Hava sultanı göz ülkesinde konakladı, gözyaşımın her kabarcığı onun birer kızıl otağıdır.]

Muʿidī̄ [Nz[9]]

Sāḳıyā mey ṣun ki ʿālem tāze Cennet bağıdur
Mevsim-i güldür yine mestānelikler çağıdur

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ geldi çün menʿ itme cām-ı laʿlüñi
Sebze vaḳti ʿayş u nūş eyyāmı ʿişret çağıdur

Zülfüñ altında ḫaṭuñdan dil nice virsün ḫaber
Anı gören Pādişāh olur yılan ayağıdur

Nev-bahār eyyāmıdur şimdi gül ü sūsen yine
Tevbelü bārān ile ḳanlu bıçaḳlu yağıdur

ʿĀrıż-ı dil-berde ḫaṭ ser-keşlıġ itse ġam degül
İy **Muʿī̄dī̄** aya varmaz Rūmili yasağıdur

[Nz[9]] Köksal 2001: 815, -P, -S.

[1] [Ey sâkî! Şarap sun, âlem taze Cennet bağıdır; gül mevsimidir, yine sarhoşluk zamanıdır.]

[2] [Yeni ayva tüylerin geldi diye lâl kadehini yasaklama; şimdi yeşillik/esrar vakti, yiyip içme günleri, eğlenme mevsimidir.] Nz7'de 2. beyit.

[3] [Gönül, zülfünün altındaki ayva tüyünden nasıl haber versin? O yılan ayağıdır, onu gören padişah olur.] Yılanın ayağını kim görürse ölünce Cennet'e gideceğine, sağlığında bey olacağına dair bir inanış vardır, burada bu inanca işaret ediliyor (bk. Onay 1993: 436).

[4] [İlkbahar günleridir, şimdi gül ile susam tövbeli yağmurla kanlı bıçaklı düşmandır.] Nz7'de 6. beyit.

[5] [Ey Mu'îdî! Gönülçelenin yanağındaki ayva tüyü zorbalık etse gam değil, Aya varmaz/saygı göstermez/bir ay sürmez, Rumeli kanunudur.] Önceleri Anadolu'ya, sonra Sivas vilâyetine ve nihayet Balkanların fethinden sonra Makedonya ve çevresine Rumeli denmiştir. Meşrutiyetin ilânına kadar Anadolu'da İçki içmek, işret meclisleri kurmak hoş karşılanmazken Rumeli'nin hemen her yerinde meyhaneler açık tutulmuş, hükümet işreti yasaklamamış, halk da hoş karşılamıştır (Onay 1993: 351). Beyitte içkiden mütevellit serkeşliğin sorun olmayacağı, çünkü içki yasağının Rumeli'de uzun sürmediği belirtiliyor.

Necātī [Zm[8]]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Remel: -+-- -+-- -+-- -+-

1. Hem-dem olan ġamze-i ḫūn-rīzüñe başdan çıḳar
Gizlü rāzı ʿāşıḳuñ ol Türk-i ser-ḫōşdan çıḳar

Her ne siḥr olursa ol ebrū-yı sāḥirden gelür
Her ne fitne var ise bu zülf-i ser-keşden çıḳar

3. ʿĀrıż u ruḫsār içinde ḫaṭṭ-ı ʿanber-bār-ı dōst
Dūd-ı müşg-āsā durur kim āb u āteşden çıḳar

Laʿl-i dür-pūşına cānuñı niṣār itseñ n'ola
ʿĀşıḳ-ı ser-bāz olanlar cān ile başdan çıḳar

5. Ṭolanur āşüfte diller künc-i ruḫsāruñ senüñ
Birgün ol bī-çāreler zülfüñ gibi başdan çıḳar

Gönlini nerm idegör ḥüsni bahārı geçmedin
İy **Necātī** lāle gibi rızḳuñı ṭaşdan çıḳar

[Zm[8]] Tarlan 1997: 267/G. 197, Bilgin 2002: 133, -N, -S.

[1] [Kan dökücü kirpiğine arkadaş olan doğru yoldan sapar, âşığın gizli sırrı o sarhoş Türk'ten çıkar.]

[2] [Her ne sihir olursa o büyücü kaştan olur, her ne fitne varsa bu zorba zülüften çıkar.] P'de 4. beyit. Gelür: ḳopar P.

[3] [Dostun yanağındaki amber yağdıran ayva tüyü suyla ateşten çıkan amber dumanı gibidir.] Ruḥsār içinde: ruḥsārı üzre P.

[4] [Onun inci saçan la'l dudağına canını versen ne olur? Fedai âşık olanlar, canını başını verirler/candan başlarını verirler.]

[5] [Gönlü perişan olanlar yanağının kenarında dolanırlar, o zavallılar birgün zülfün gibi baş kaldırırlar.]

[6] [Güzelliğinin baharı geçmeden onun gönlünü yumuşat, ey Necâtî! Rızkını lâle gibi taştan çıkar.]

Muʿīdī [Nz[10]]

1. Başda her sevdā ki var bu zülf-i ser-keşden çıḳar
İy nice āşüfte ol sevdā ile başdan çıḳar

Tāb-ı ḥüsnüñde ẓuhūr itse ʿaceb olmaz ḫaṭuñ
Dūd kim peydā olur elbetde āteşden çıḳar

3. Her ne kim dirseñ ol iki çeşm-i ẓālimden gelür
Ummaduġun şūr u şer bu zülf-i ser-keşden çıḳar

Laʿlüñe ḳaṣd itdüġi'çün zülfüñi ḳatʿ eyledüñ
Ṣan Süleymān ḫātemidür el ṣunar başdan çıḳar

5. Çeşm-i dil-berdür **Muʿīdī** rāz-ı ʿışḳı fāş iden
Fitneye bāʿiṣ ḫaber ol Türk-i ser-ḫōşdan çıḳar

Necātī [Zm[9]]

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün
Remel: ++-- ++-- ++-- ++-

1. Aġladur ādemi ġurbet kişi kendin yeñemez
Nitekim ḫasta çeküp nāle kemendin yeñemez

[Nz[10]] Bilgin 2002: 134, -N, -S.

[1] [Baştaki/Başlangıçtaki her sevda bu kabadayı zülüften çıkar; pek çok gönlü perişan, o sevda ile doğru yoldan sapar.]

[2] [Ayva tüylerin, güzelliğinin sıcağından dolayı çıksa şaşılmaz; elbette var olan duman ateşten çıkar.]

[3] [Her ne dersen o iki zalim gözden gelir, ummadığın fitne bu zorba zülüften çıkar.]

[4] [Lâl (dudağına) kastettiği için zülfünü kestin; sanki (dudağın) Süleyman mührüymüş de (zülüf) el uzatmış ve başını kaybetmiş.]

[5] [Ey Mu'îdî! Aşk sırrını yayan gönülçelenin gözüdür, fitneye sebep haber o sarhoş Türk'ten çıkar.]

[Zm[9]] Tarlan 1997: 276/G. 212, Güler 2006: 211, Köksal 2001: 1237, -S.

[1] [Tıpkı hastanın inleme kemendini çekip yenemeyişi gibi gurbet insanı ağlatır da kişi kendine engel olamaz.]

[2] [Beni ağlama tuttu, bana serviden gülden söz etmeyin; çerçöple kimse bu suya bend kuramaz.] Ŝunuñ: ŝuyuñ P.

Aġlamaḳ ṭutdı beni serv ü gül añmañ baña kim
Bu ṣunuñ kimse ḫas u ḫār ile bendin yeñemez

3. Mevc urur baḥr-i ḥüsün fitne ḳoparur ḫaṭ u ḫāl
Bu deñiz yüzlerinüñ kimse levendin yeñemez

Ruḫı Gül-gūnına Şeb-dīz ṣaçın ḳoşmaġ ile
Çignedür ḫalḳı yürür nāz semendin yeñemez

5. Boyuñ añup çemene dökse **Necātī** gözi yaş
Bāġbān ol yörenüñ serv-i bülendin yeñemez

Muʿīdī [Nz[11]]

1. Zülf ü ebrūñ içün aġlar kişi kendin yeñemez
Ġam kemānın çekemez nāle kemendin yeñemez

Gör ki ol ẓālimi ḥüsn atına olalı süvār
Çignedüp ḫalḳı yürür yaʿni semendin yeñemez

3. Ṣabr yoḳ cām-ı lebüñ añsam ider cūş u ḫurūş
Delü gönlüm nic'idüp n'eyleye kendin yeñemez

[3] [Güzellik denizi dalgalanır, ayva tüyü ile ben fitne kopartır; bu deniz yüzlülerin levendini kimse yenemez.] Levend yakışıklı delikanlı, babayiğit anlamındadır. Askeriyede bir bahriye sınıfıdır, bunların müslümanına "levend", hristiyanlarına da "levend-i Rumî" denir. Ayrıca kelime hizmetkâr, seyis, kabadayı, külhanbeyi ve kopuk anlamlarında da kullanılır (Onay 1993: 276).

[4] [Gülgûn yanağına Şebdiz saçını katarak yürür de halkı çiğnetir; nazın doru atına hâkim olamaz.] Nāz: nāzı N. Gülgûn, *Hüsrev ü Şirin* hikâyesinde Şirin'in; Şebdiz ise Husrev'in atının adıdır (Onay 1993: 168).

[5] [Necâtî senin boyunu anıp çimene gözünün yaşını dökse bahçivan o yörenin uzun servisiyle başa çıkamaz.] Boyuñ: ḳadüñ P / çemene: ne yire N.

[Nz[11]] Güler 2006: 213, Köksal 2001: 1239, -S.

[1] [İnsan, kendisini tutamayarak zülfün ve kaşın için ağlar, gam yayını çekemez, inleme kemendini yenemez.]

[2] [Güzellik atına bineli halkı çiğneyip yürüyen, yani doru atına hâkim olamayan o zalimi gör.] Gör ki: görüñ N / yürür: gider N.

[3] [Deli gönlümün sabrı yok, dudağının kadehini ansam coşup taşar, ne yaparsa yapsın kendine engel olamaz.] Ŝabr: ŝabrı N / nic' idüp: nic' idüpdür P.

Ḳanda kim ʿışḳ ola eksük degül endūḥ u belā
Şehr yanduḳda oda kimse levendin yeñemez

5. Öldürür nice **Muʿīdī**yi anuñ ṣalınışı
Ne belādur bu ki bālā-yı bülendin yeñemez

Necātī [Zm[10]]

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün
Hezec: --+ +--+ +--+ +--

1. Gül yüzüñi gördükce söze başlaruz biz
Bülbüller ile şimdi sebaḳdaşlaruz biz

Her-cāyī dile eylemişüz ḥüsnüñi taṣvīr
Aḳar ṣuya naḳş idici naḳḳāşlaruz biz

3. Ḫurşīd-i cihān-tābı ḳızıl manġıra ṣaymaz
İksīr-i fenā ṭālibi ḳallāşlaruz biz

Saḳf-ı felege germ olıcaḳ cürʿa ṣaçaruz
Kāşāne-i miḥnetde şu ʿayyāşlaruz biz

[4] [Nerede aşk olsa orada üzüntü ile belâ eksik olmaz, şehir yanınca kimse levendini durduramaz.]

[5] [Onun salınışı nice Mu'îdî'yi öldürür, bu ne belâdır ki yüksek boyunu yenemez?]

[Zm[10]] Tarlan 1997: 287/G. 232, Güler 2006: 62, -N, -S.

[1] [Gül yüzünü gördükçe biz söze başlarız, şimdi bülbüllerle biz ders arkadaşıyız /yarıştayız.]

[2] [Senin güzelliğini şıpsevdi gönüle resmetmişiz, biz akan suya resim yapan nakkaşlarız.]

[3] [Biz, cihanın nuru güneşe çeyrek akçe kıymet vermeyen yokluk kimyasının talibi kalenderleriz.] P'de 4. beyit.

[4] [Sarhoş olunca/ Gökkuşağı çıkınca feleğin çatısına cüra saçarız, biz sıkıntı evindeki şu ayyaşlarız.] P'de 6. beyit. Arap emirlerinden Cüzeymetü'l-Abraş ne zaman şarap içse bir kadeh içip iki kadeh kutup yıldızı (Ferkadeyn) için doldurup havaya atarmış. Moğollar da güneşe, aya, yıldızlara, dağlara ve ırmaklara taptıklarından içtikleri şeyin bir kısmını yere döker, diğer kısmını da havaya atarlarmış (Onay 1993: 169). Germ kelimesinin "Gökkuşağı" anlamı da vardır (bk. Öztürk ve Örs 2000: 278).

5. Ḳorḳutmasun öldürmek ile tīġ-ı müjeñ kim
Tīġ ile dirilür nice yoldaşlaruz biz

Ben ḳan yudaram ġamzeñ içer ḳanumı gūyā
Bir ḳan yalaşur iki ḳarındaşlaruz biz

7. Mey-ḫāneye evden geligör yoḳsa **Necātī**
Evler yıḳıcı bir nice evbāşlaruz biz

Muʿīdī [Nz[12]]

1. Leylī ṣaçınuñ vaṣfına kim başlaruz biz
Mecnūn ile mektebde sebaḳdaşlaruz biz

Ḳapuñ süpürürken gözümüz āb-zen oldı
Saḳḳālaruz ol Kaʿbede ferrāşlaruz biz

3. Gül mevsimi geldi göñül eglenmez ola mı
Şimden girü mey-ḫārlıġa başlaruz biz

[5] [Kirpiğinin kılıcı öldürmekle korkutmasın, biz kılıçla hayat bulan/ hayat geçiren pek çok yoldaşız.] P'de 3. beyit.

[6] [Ben kan yutarım, kirpiğin kanımı içer; sanki biz bir kanı yalayan iki kan kardeşi olmuşuz.] P'de 5. beyit. Kan yalaşmak kan kardeşi olmak demektir. Eskiden birbirinin kanayan parmağını (özellikle serçe parmağını) yalayarak kan kardeşi olunurmuş. Bunu kadınlar yaparsa ahretlik kardeşi (ahiret kardeşi) olunur (Onay 1993: 240).

[7] [Ey Necâtî! Biz evler yıkan leventleriz, evden meyhaneye gel, yoksa…] Yoḳsa: yoḫsa P.

[Nz[12]] Güler 2006: 63, -N, -S.

[1] [Leyla saçının vasfına başlayan bizler mektepte Mecnun'la ders arkadaşıyız /yarışırız.]

[2] [Kapını süpürürken gözümüz su tası oldu, Kâbe'deki o saka, o hizmetçi biziz.]

[3] [Gül mevsimi geldi, gönül eğlenmeden olur mu? Şimdiden sonra biz ayyaşlığa başlarız.]

[4] [Başımız döndü, mahalleni dolansak ne olur? Biz başı dönmüş yürüyen pekçok kalenderiz.]

Çigzindi başumuz n'ola kūyuñı ṭolansaḳ
Ser-geşte yürürüz nice ḳallāşlaruz biz

5. Kim ola **Muʿīdī** ile Ḫızbīye ber-ā-ber
Her fende müsellem iki ḳardaşlaruz biz

Necātī [Zm[11]]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Remel: -+-- -+-- -+-- -+-

1. Ṣāḫ-ı güldür sīnem üzre zaḫm-ı şemşīrüñ senüñ
Goncalar zeyn eylemiş eṭrāfına tīrüñ senüñ

İy perī āyīnede kim göre taṣvīrüñ senüñ
Āsumān olmış ṣanur ʿĪsī gibi yirüñ senüñ

3. Yay gibi ḳara baġruma çekersem yaraşur
Çār ebrū bir güzel mānendidür tīrüñ senüñ

Sāḳıyā peymāne el virüp alursa dest-i yār
Şemʿ gibi ṭutuşam olam miyān-gīrüñ senüñ

5. Terledüñ iy ḫaṭ mey-i laʿlin gül-efsūn eyledüñ
Çoḳ degül ṣōfīlere bu deñlü tezvīrüñ senüñ

[5] [Mu'îdî ile Hızbî'ye kim denk olabilir? Biz, her fende (hakkı) teslim edilmiş iki kardeşiz.]

[Zm[11]] Tarlan 1997: 336/G. 314, Başpınar 2003: 90, -N, -S.

[1] [Senin kılıç yaran, bağrımdaki gül dalıdır, okun da etrafına goncalardan süs yapmıştır.]

[2] [Ey peri! Aksini aynada gören kişi yerin İsa'nınki gibi gökyüzü olmuş sanır.]

[3] [Kara bağrıma yay gibi çekersem yakışır, senin okun dört kaşlı bir güzele benzer.] Eskiden bıyıkları yeni terleyen gençlere "dört kaşlı güzel" denirdi (Pala 2004: 98).

[4] [Ey saki! Kadeh fırsat verirse ve dostun eli de alırsa mum gibi yanayım, senin aracın/ ara bulucun olayım.]

[5] [Ey ayva tüyü! Terledin, lâl şarabını efsunlu şarap ettin; senin bu hilen sofilere çok değil.]

Ṭonadursın ḳarşu ḳarşu şehrüñüñ dil-berlerin
Var imiş āyīne gibi ḥüsn-i tedbīrüñ senüñ

7. İdemezsin iy gönül mihr ü vefā ile şikār
Veh ki āhū-yı perī-zād oldı naḫçīrüñ senüñ

Oġlan oyuncaġına döndi **Necātī** ʿışḳ-ı pāk
Yoḫsa saña böyle mi taʿlīm ider pīrüñ senüñ

Muʿīdī [Nz[13]]

1. İy perī göklerde olsa yaraşur yirüñ senüñ
Bī-bedeldür gün gibi ḥüsn-i cihān-gīrüñ senüñ

Sīnede ṭurma ḳadem baş çeşm-i dilden cāna kim
Gün gibi dördünci ḳat gökdür meger yirüñ senüñ

3. Tāze açılmış gül üzre sāye-i sūsen midür
Yā ciger zaḫmında mesken ṭutdı şemşīrüñ senüñ

İy kemān-ebrū n'ola ḳanlar dökerse her ṭaraf
Aġzı ḳanlu bir ḥarāmīdür bugün tīrüñ senüñ

[6] [Şehrin dilberlerini karşı karşıya giyindirip kuşandırırsın, senin ayna gibi güzel /yerinde tedbirin varmış.] Šonadursın: donadursa D.

[7] [Ey gönül! Muhabbet ve vefa ile avlanamazsın, yazık ki senin avın periden doğma o ahu olmuştur.]

[8] [Ey Necâtî! Saf aşk coçuk oyuncağına döndü, yoksa pîrin sana böyle mi öğretti?] Pāk: yār P.

[Nz[13]] Başpınar 2003: 112, -N, -S.

[1] [Ey peri! Senin yerin göklerde olsa yakışır, cihanı tutan/kaplayan güzelliğin güneş gibi eşsizdir/ bedelsizdir.]

[2] [Bağırda durma, gönül gözünden cana ayak bas, senin yerin güneş gibi dördüncü kat gök olmuştur.]

[3] [Taze açılmış gül üstünde susam gölgesi midir, yoksa senin kılıcın ciğer yarasında yer mi edinmiştir?]

[4] [Ey yay kaşlı! Senin okun bugün ağzı kanlı bir harami olmuştur, her tarafta kan dökse ne olur, buna şaşılmaz.]

5. İy **Muʿīdī** fikr idüp ḥālin n'idersin fāriġ ol
Çünki taġyīr eylemez taḳdīri tedbīrüñ senüñ

Necātī [Zm[12]]

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün
Muzāriʿ: --+ -+-+ +--+ -+-

1. Yārānı ṣōfī ṣavmaʿaya daʿvet itmesün
Rıṭl-ı girān elinde iken ḫıffet itmesün

Ġamzeñ bitürdi işümi şimden girü beni
Ḳurtarmaġa belādan ecel minnet itmesün

3. Dirilmek içün anda da senüñ belā-keşüñ
ʿIşḳuñ ġamıyla ölmez isem raḥmet itmesün

Naṣṣ ile vācib oldı meyüñ ḥürmeti bize
Zāhidlerüñ elinde ise ḥürmet itmesün

5. Naḳḳāş-ı Çīn ki ṣūret-i dil-keş yazar geçer
Gönlini saña virüp anı ṣūret itmesün

[5] [Ey Mu'îdî! Kendi hâlini düşünüp ne yaparsın? Vazgeç, çünkü senin tedbirin takdiri bozmaz.]

[Zm[12]] Tarlan 1997: 405/G. 427, Çetinkol 2004: 193; Köksal 2001: 2197, -S.

[1] [Sofi dostları tekkeye davet etmesin, ağır kadeh elindeyken hafiflik etmesin.] Ŝavma¤aya: ŝavma¤a P.

[2] [Yan bakışın işimi bitirdi, şimdiden sonra ecel beni belâdan kurtarmaya davranmasın.] -N. Beni: benüm P.

[3] [Onda dirilmek için aşkın gamıyla ölmezsem senin belâ çeken (âşığın) bana acımasın.] -D, -N.

[4] [Şarabın hürmeti/ haramlığı bize ayetle vacip oldu, zahitlerin elindeyse (zahitler isterlerse) hürmet etmesinler.] -N.

[5] [Gönül çekici resimler nakşettiğini iddia eden Mânî, gönlünü sana verip de resmetmiş olmasın?] -N. Naḳḳāş-ı Çín ki ŝūret-i dil-keş yazar geçer: İy Ka¤be-i niyāz ŝaḳın kim ŝanem-nüvāz P.

[6] [O ayın mahallesi Cennet'inden sürdü çıkardı; Adem, şeytan rakibe nasıl lânet etmesin?] -N. Sürdi çıḳardı Cennet-i kūyından ol mehüñ: Şeyšānlıġ ile Cennet-i kūyuñdan itdi dūr P.

Sürdi çıḳardı Cennet-i kūyından ol mehüñ
Ādem raḳīb-i dīve nice laʿnet itmesün

7. Ḳonduḳ çü zülfi gölgeliginde o meh-ruḫuñ
Diñ kārvān-ı ʿömre igen sürʿat itmesün

Dil-ber yüzine gül dir imiş ʿandelīb-i bāġ
Yüz virmesün igende güle nisbet itmesün

9. Cām-ı cihān-nümā ile Cem-şīd-i vaḳt ider
Pīr-i muġāna kişi nice ḫıdmet itmesün

Ḳabrümde bilece dirilüp mūnis olmaġa
Derd ü ġamuñla ölmez isem zaḥmet itmesün

11. Dirler ki żaʿfı ġālib olupdur **Necātī**nüñ
Dil-ber yolında ölmek içün ʿillet itmesün

Muʿīdī [Nz[14]]

1. Tīġın çeküp igende müjeñ ḥiddet itmesün
Ẓulm ile cān vilāyetini ġāret itmesün

[7] [O ay yanaklının zülfü gölgeliğinde konakladığımızdan ömür kervanına söyleyin, acele etmesin.] P'de 10. beyit. Ḳonduḳ: ḳondı P / zülfi: zülf P / o meh-ruḫuñ: bu cān u dil P // kārvān: kārbān P.

[8] [Bağın bülbülü gönülçelenin yüzüne gül dermiş, ortalıkta çok fazla görünmesin, güle de benzetmesin/ güle nispet ederek çok da yüz vermesin.] P'de 7. beyit. Dil-ber yüzine gül dir imiş ¤andelíb-i bāġ: Yārüñ gelür yüzine güli nisbet eyleyen P / virmesün: görmesün P.

[9] [Dünyayı seyrettiren kadeh ile zamanının Cemşid'i eder/ zamanın Cemşid'i olur, kişi meyhanecilerin pîrine nasıl hizmet etmesin?] N'de 2. beyit.

[10] [(Ey sevgili!) Kabrimde birlikte dirilip yakınlaşmak için dert ve tasanla ölmezsem (onlar, dert ve tasa) zahmet etmesin.] -N. Ġamuñla: ġam ile P.

[11] [Necâtî'nin zaafı üstün gelmiştir, gönülçelenin yolunda ölmeye sebep aramasın, derler.] Dirler ki żaʿ¤fı ġālib olupdur Necātínüñ: Ŝayru durur Necātí didiler öget görüñ D.

[Nz[14]] Çetinkol 2004: 112; Köksal 2001: 2198, -S.

[1] [Kirpiğin, kılıcını çekip çok hiddetlenmesin; can vilâyetini zulümle yağmalamasın.]

Cānum çıḳa ṭurur göreyin yāri bir naẓar
Diñ yāre ʿömr gibi gidüp sürʿat itmesün

3. Bir görmesün raḳīb ile biz ḳulların ḥabīb
Ādem degül miyüz bir ite nisbet itmesün

Göñlüm seni oḳur delü olursa yiridür
Bir daḫı uṣlanursa perī daʿvet itmesün

5. Bīmār ise **Muʿīdī** ne var ʿāṣıḳuñ geçer
Cān oynasun yoluñda igen ʿillet itmesüñ

Necātī [Zm[13]]

Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün
Muzāriʿ: --+ -+-- --+ -+--

1. Gün yüzinüñ ḥayāli peyveste cān içinde
ʿAks-i ḳamer gibidür āb-ı revān içinde

Öldür beni disünler ḳulların öldürüci
Bir pādişah var imiş devr-i zamān içinde

3. Bir elde laʿl-i dil-ber bir elde cām u sāġar
İki elüm ber-ā-ber bulundı ḳan içinde

[2] [Canım çıkmak üzere, yârı bir kerecik göreyim; yâra söyleyin, ömür gibi hızlı geçip gitmesin.] N'de 4. beyit.

[3] [Sevgili biz kullarını rakiple bir görmesin; insan değil miyiz? Bir ite eş tutmasın.]

[4] [Gönlüm seni çağırır, deli olursa yeridir; uslanırsa bir daha peri davet etmesin.] N'de 2. beyit.

[5] [Mu'îdî hasta ise ne olmuş? Âşığın geçiniyor ya senin yolunda canını fedaya hazır olsun, çok sebep aramasın.]

[Zm[13]] Tarlan 1997: 466/G. 520, -N, -P, 7[b] S.

[1] [Daima canda bulunan güneş yüzünün hayali, akarsuya düşmüş ayın aksi gibidir.]

[2] [Beni öldür de kulların: Bu zamanda öldürücü bir padişah varmış, desinler.]

[3] [Bir elde dilber dudağı/ helva, diğer elde kadeh; iki elim de kan içinde kaldı.] cām u: daḫı D. La'l-i dil-ber / leb-i dil-ber bir helva çeşididir (bk. Taş 2008: 244).

Biñ mürde bir sözüñden bulur ḥayāt-ı sermed
Bir kez dilüñi debret ben nātüvān için de

5. Bitüp elüñ irelden iy tāze gül budaġı
Servi yürütmez olduñ bir būsitān içinde

Şöyle işitdüm iy māh urup ṭaş itmiş Allāh
Laʿlüñe öykünürken yāḳūt kān içinde

7. El urdı zülf-i ser-keş ayaġına ḳodum baş
Ben secde āyetin ḫoş buldum zamān içinde

Sen gül gibi efendi elden ele revān ol
Bülbül gibi **Necātī** ḳalsun fiġān içinde

Muʿīdī [Nz[15]]

1. Bir yāre ʿāşıḳ oldum iki cihān içinde
Mihriyle genc-i mihri yir ṭutdı kān içinde

Ebrū-yı dil-sitānuñ altındadur ki ġamzeñ
Bir ṭoġrı tīre beñzer egri kemān içinde

[4] [Bir sözünle bin ölü ebedî hayatı bulur, dilini bir kerecik de ben zayıf kul için oynat.]

[5] [Ey taze gül dalı! Yetişip büyüyüp elin erişdiğinden/gücün yettiğinden beri bostanda serviyi yürütmez oldun.] -S.

[6] [Ey ay (gibi sevgili)! Yakut madende la'l dudağına benzemeye çalışırken Allah vurup onu taş etmiş diye duydum.] Şöyle işitdüm iy māh urup šaş itmiş Allāh // La¤lüñe öykünürken yāḳūt kān içinde: Öykündi beñzer iy meh la¤l-i lebüñe nā-geh // Urup šaş itmiş Allāh yāḳūtı kān içinde D.

[7] [Dikbaşlı zülüf el çırptı, ayağına başımı koydum; zamanla bu secde ayeti/işareti benim hoşuma gitti.] D'de 4. beyit. Urdı: virdi D // ben: siz D / buldum: okuñ D / zamān: duḫān D.

[8] [Ey efendi! Sen gül gibi elden ele dolaş, Necâtî de bülbül gibi feryat etsin.] [Nz [15]] -N, -P, 7[b] S.

[1] [Her iki dünyada da var olan bir yâra âşık oldum, sevgi hazinesi onun merhameti ile (gönül) madenini kapladı.]

[2] [Gönül alıcı kaşının altındaki kirpiğin, eğri yay içindeki doğru oka benzer.]

3. Ġonca-lebüñ ġamından mecrūḥdur <nite>kim
Yatur şikeste lāle her laḥẓa ḳan içinde

Necātī [Zm[14]]

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün
Muzāriʿ: --+ -+-+ +--+ -+-

1. Dünyāyı bir yaña ḳosalar bir yaña seni
Baña seni gerek seni iy bī-vefā seni

Müşkil bu kim maḥabbet iki başdan olmadı
Sevdürmedi saña beni illā baña seni

3. Mihr ü vefā içün mi getürdi beni felek
Cevr ü cefā içün mi yaratdı Ḫudā seni

ʿĀşıḳlaruñ ne çekdügini añlamaġ içün
Allāh ideydi bir güzele mübtelā seni

5. Bir baġrı ḳatı yüzi açılmış güzel gerek
Āyīne gibi göstere şāhum saña seni

Ṣalma ṣaḳın ayaġa duʿācılaruñı kim
İy serv-ḳad el üstine tutar duʿā seni

[3] [Kırgın lâle, goncaya benzeyen dudağının gamından dolayı yaralı olduğu için her an kan içinde yatmaktadır.] Mecrūġdur: mecrūġ durur S.

[Zm[14]] Tarlan 1997: 517/G. 595, Köksal 2001: 2985, -P, -S.

[1] [Ey vefasız! Dünyayı bir yana, seni bir yana koysalar bana seni gerek seni.]

[2] [Muhabbet karşılıklı olmadı, güçlük burada; beni sana sevdirmedi, ama seni bana sevdirdi.] Olmadı: olmaya N.

[3] [Felek beni muhabbet ve vefa için mi getirdi? Tanrı seni eziyet için mi yarattı?] N'de 5. beyit.

[4] [Âşıkların ne çektiğini anlaman için Allah seni (keşke) bir güzele müptela etseydi.] N'de 3. beyit.

[5] [Padişahım! Bağrı katı, lâubali bir güzel gerek ki ayna gibi seni sana göstersin.] N'de 4. beyit.

[6] [Ey servi boylu! Sakın duacılarını ayak altında bırakma/içkiye düşürme, onların duası seni el üstünde tutar.]

7. Olduñ **Necātī** sāye-i zülfinde Pādişāh
Var iy gedā ki ḳapladı ẓıll-ı hümā seni

Muʿīdī [Nz[16]]

1. Çün gördi bir naẓar gözüm iy dil-rübā seni
Sevdüm hezār cān ile ben mübtelā seni

Ben nice secde itmeyem iy dōst saña kim
Maʿbūd idindi şāh u vezīr ü gedā seni

3. ʿAzm eyledüm żarūrī sefer düşdi hey dirīġ
Aġyāra hem-dem eyledi çarḫ-ı dü-tā seni

Dünyā içinde şöhre-i şehr olduḳ ikimüz
Fāş itdi derd ü ġam beni ḥüsn ü bahā seni

5. İnce bilüñi çekdi mi düşmen kināra āh
Sīne-be-sīne ṣardı mı ol bed-liḳā seni

Öldür günāh yoḳ beni tīġ-ı müjeñle kim
Ben baña eyledüm didilerdi baña seni

[7] [Ey Necâtî! Padişahın zülfü gölgeliğindesin. Ey dilenci! Durma, huma kuşunun gölgesi seni kuşattı.]

[Nz[16]] Köksal 2001: 2987, -P, -S.

[1] [Ey gönül kapan! Gözüm seni bir kere gördü, ben düşkün seni bin can ile sevdim.]

[2] [Ey dost! Padişah, vezir, dilenci, herkes sana ibadet ederken ben sana nasıl secde etmeyeyim?]

[3] [Zorunlu yolculuk olunca azmettim/yola çıktım da ben yokken kambur felek seni başkalarına canciğer etti, çok yazık.]

[4] [Dünyada ikimiz dillere düştük; dert ile gam beni, güzellikle zariflik de seni dile düşürdü.]

[5] [Düşman ince belini kucağa aldı mı? O çirkin seni göğsüne sardı mı?]

[6] [Kirpiğinin kılıcı ile öldür beni, günah yok; ben kendim ettim, seni bana demişlerdi.]

7. Yaḳdı **Muʿīdī** ḳollarını çizdi gögsini
Meclisde añdı var ise iy bī-vefā seni

Necātī [Zm[15]]

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün
Remel: ++-- ++-- ++-- ++-

1. Sāḳıyā çünki degül kimseye furṣat bāḳī
Gel ṣabūḥı idelüm var ola elbet bāḳī

Furṣat el virmiş iken bezm-i ḥayātı ḫoş gör
Dimedin cān-ı ʿazīzüñ saña ṣoḥbet bāḳī

3. Ger vefā itmez iseñ ʿahde cefā-kār olasın
Ger devā itmez iseñ derdüme ʿillet bāḳī

Baña yazuḳ diseñ e saña ne var iy sōfī
Kūy-ı yār olmaz ise kūşe-i Cennet bāḳī

5. Kerem eyle dil-i bīmārumı ḫoş gör şāhum
Cān eger ḳalur ise ḳuluña ḫıdmet bāḳī

Dōst bir ṣūret ile gönlümüzi aldı velī
Ḥüsni bir āyenedür ḳalmaz o ṣūret bāḳī

[7] [Ey vefasız! Mecliste senin her anılışında / seni mecliste anmış olmalılar ki Mu'îdî kollarını yaktı, göğsünü çizdi.]
[Zm[15]] Tarlan 1997: 524/G. 604, Köksal 2001: 2862, -P, -S.
[1] [Ey saki! Kimseye fırsat baki olmadığından sabah içkisini içelim, elbette geriye kalmış olsa gerek.]
[2] [Aziz canın sana sohbet-baki/(hüve'l-)baki/ölüm demeden, bu fırsatta hayat meclisini hoş gör.]
[3] [Eğer ahde vefa etmezsen işin cefa etmek olsun; derdime deva etmezsen hastalığım kalıcı olur.] N'de 5. beyit. Derdüme: derdüm N.
[4] [Ey sofi! Benim için "yazık" desene! Sana ne olur ki? Dostun mahallesi olmazsa sana sonsuz Cennet köşesi var.] N'de 6. beyit.
[5] [Kerem et, hasta gönlümü hoş gör padişahım! Eğer canı kuluna kalırsa hizmeti daimî olur.] -N.
[6] [Dost, gönlümüzü bir şekilde aldı; ama güzelliği aynadır, o gönül resmi orada devamlı kalmaz/güzellik aynasından her an çıkabilir.] N'de 4. beyit.

7. İy muḥāṣib kişi ṣıfruʾl-yed ola mı olıcaḳ
Defter-i *Naḥnu ḳasamnā* daki ḳısmet bāḳī

ʿIşḳı cāndan ilerü sevdügümi tañlama kim
Umaram cān gide vü ḳala bu ḥālet bāḳī

9. Salṭanat virdi **Necātī**ye hümāyūn zülfüñ
Bāraḳaʾllāh begüm sāye-i devlet bāḳī

Muʿīdī [Nz[17]]

1. Yārda gerçi degül himmet ü şefḳat bāḳī
Āh kim daḫı durur dilde maḥabbet bāḳī

Yiyelüm n'olsa gerek şehd ü şeker yirine ġam
Ḥāliyā şükr idelüm ṣoñra şikāyet bāḳī

3. Elde furṣat var iken ḥācetümüz eyle revā
Ki ebed ḳalduġı yoḳ kimseye furṣat bāḳī

Devlet-i ḥüsne ṭayanmaḳ neden iy şāh-ı cihān
Kime ḳaldı ki saña ḳala bu devlet bāḳī

[7] [Ey hesapçı! *Nahnu kasamnâ* defterindeki kısmet var oldukça kişi mahrum olur mu?] -N. *Nahnu kasamnâ* "Biz paylaştırdık." anlamında XLIII (Zuhruf), 32. ayettir. Ayetin tamamı şöyledir: Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır (Karaman vd 2005: 490, ayrıca bk. Yılmaz 1992: 130).

[8] [Aşkı candan ileri/öte sevdiğimi ayıplama, umarım can gider de bu hâl devamlı kalır.] N'de 3. beyit. Umaram: umarın N.

[9] [Kutlu zülfün Necâtî'ye saltanat verdi, Allah mübarek etsin, devlet gölgeliği daimî olsun beğim.]

[Nz[17]] Köksal 2001: 2867, -P, 44[a] S.

[1] [Her ne kadar yüce gönüllülük ve acıma dostta kalıcı değil ise de yazık ki gönülde muhabbet devamlı durmaktadır.] degül: degüldür S.

[2] [Balla şeker yerine gam yesek ne çıkar? Şimdiki hâlde şükredelim, sonra şikâyet devamlı olur.]

[3] [Elde fırsat varken ihtiyacımızı gör, kimseye fırsat baki kalmaz.]

5. İrmedüm vaṣla velī şükr añadur ki degül
Bende ne mihr ne ḫod sende melāḥat bāḳī

Her ṭaraf yıḳdı gönül mülkini çün seyl-i belā
Ne içün böyle yanar āteş-i ḥasret bāḳī

7. Ḥasb-i ḥāl eyle **Muʿīdī** ġazeliyyātuñı kim
Ḥālet ü sūz gerek sözde vü ṣanʿat bāḳī

3. Sonuç

Bu çalışmada ele alınan Mu'îdî'nin 17 nazire şiiri, Necâtî'nin 15 model/zemin şiiriyle aynı vezin ve kafiyededir. Zemin şiirlerdeki redifler, % 50'ye yakın oranda nazire şiirlerde de kullanılmıştır. Rediflerin ortak olduğu nazirelerde söz, ifade ve mana benzerliği bulunan beyitlerin sayısı daha da azdır. Böylece Mu'îdî, nazire olmasına rağmen şiirlerinde özgünlüğünü korumayı, aynı muhteva içinde farklı buluşları yakalayabilmeyi ve tekrara düşmemeyi başarabilmiş bir şairdir, denebilir. Ayrıca tezkirelerin verdiği bilgilerden ve nazireleri dışında görülebilen şiirlerinden hareketle onun Necâtî tarzını benimsediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

AHMED Cevdet Paşa ve İZ Mahir (2005), *Peygamber Efendimiz,* Neşre Haz: M. Ertuğrul Düzdağ, Hediye Kitaplar-1, Erkam Matbaası, İstanbul, xiv+366 s.

BAŞPINAR Fatih (2003), *Pervane Beg: Mecmau'n-Nezair (315a-340a), Transkriptli Edisyon Kritikli Metin,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, x+167 s.

[4] [Ey cihan padişahı! Güzellik devletine dayanmak niye? Kime kaldı ki bu devlet sana baki kalacak?]

[5] [Vuslata ermedim, ama şükür ki ne bende muhabbet ne de sende güzellik kalıcı değil.]

[6] [Belâ seli gönül ülkesinin her tarafını yıktığı hâlde hasret ateşi niçin böyle devamlı yanar?] çün: -S / ġasret: hicrān S.

[7] [Ey Mu'îdî! Gazellerini anlat ki sözde hâl ile yanış gerek, o zaman sanat kalıcı olur.] vü: -S.

BİLGİN Üzeyir (2002), *Pervane Beg Nazire Mecmuası (131b-164b), Transkripsiyonlu Edisyon Kritikli Metin,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, xxiii+244 s.

CANIM Rıdvan (2000), *Lâtifî: Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi yayını, Ankara, ix+908 s + 8 s (tıpkıbasım) + 99 s (tablo).

CANPOLAT Mustafa (1995), *'Ömer bin Mezīd: Mecmū'atü'n-Neẓā'ir – Metin-Dizin-Tıpkıbasım,* Türk Dil Kurumu yayını, Ankara, 370 + 552 s (tıpkıbasım).

ÇETİNKOL Fatma Baş (2004), *Pervane Bey Nazire Mecmuası: Mecmuatü'n-Nezair (416b-440b), Transkripsiyonlu Metin,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,İstanbul, xxi+214 s.

DEMİRKAZIK H. İbrahim (2002), *Pervane Bey Nazire Mecmuası (67b-100b)-Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, xix+246 s.

ERÜNSAL İsmail E. (1988), "Mu'îdî'nin Miftâhu't-Teşbîh'i", *Osmanlı Araştırmaları,* İstanbul, c. VII-VIII, s. 215-272.

GÜLER Saim (2006), *Pervane Beg Nazire Mecmuası (230b-261a), Transkriptli Edisyon Kritikli Metin,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, vii+280 s.

GÜLERYÜZ Özlem Seçkin (2008), *Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü 4078 Numarada Kayıtlı 16. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (51a-100b),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İSEN Mustafa (1994), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,* Atatürk Kültür Merkezi yayını, Ankara, 396 s.

KARAMAN Hayrettin vd (2005), *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli,* Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara, 29+611 s.

KAYA Hasan (2002), *Pervane Beg Nazire Mecmuası (165a-199b),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, xxiii+232 s.

KÖKSAL M. Fatih (2001), *Edirneli Nazmî: Mecma'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin),* Hacettepe Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Dr. Tezi, Ankara, xv+3043 s +7 yk (yazma fotokopisi).

KÖKSAL M. Fatih (2006), *Sana Benzer Güzel Olmaz-Divan Şiirinde Nazire,* Akçağ yayını, Ankara, 183 s.

KUTLUK İbrahim (1989), *Kınalı-zade Hasan Çelebi: Tezkiretü'ş-Şuarâ,* 2. bs., Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, I-II c, I: 73+576 s., II: 1094 s.

KUTLUK İbrahim (1997), *Beyânî Mustafa bin Carullah: Tezkiretü'ş-Şuarâ,* Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 93+340 s (Arap harfli metin) + 7 s (fihrist).

MORKOÇ Yasemin Ertek (2003), *Egridirli Hacı Kemal'in Câmiu'n-Nezâir'i (Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dr. Tezi, İzmir, I-III c., lxxvii+2379 s. YÖK Ulusal Tez Merkezi No: 135154.

OLGUN Tâhir-ül Mevlevî (1984), *Edebiyat Lügati,* Enderun Kitabevi, İstanbul, 184 s.

OLGUN Tahir (1995), *Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dair Edebî Mektuplar,* haz: Cemal Kurnaz, Akçağ yayını, Ankara, 210 s.

ONAY Ahmet Talât (1993), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,* haz: Cemâl Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı yayını, Ankara, lxv+500 s.

OWENS G. M. Meredith (1971), *Meşāʿir üş-Şuʿarā or Teẕkere of ʿĀşıḳ Çelebi,* Messrs Luzac and Company Ltd., London, 66+299 vr.

ÖZTÜRK Mürsel ve Örs Derya (2000), *Mütercim Âsım Efendi: Burhân-ı Katı,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, xlix+1197 s.

PALA İskender (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlügü,* 13. bs, Kapı Yayınları, İstanbul, [8]+638 s.

PERVĀNE b. Abdullah, *Mecmūʿa-i neẓāʾir,* Topkapı Sarayı Ktp. Bağdat 406, 624 vr.

RİYĀẒÎ, *Teẕkire*, Nuruosmaniye Kütüphanesi 3724, 149 vr.

SEHÎ (1907), *Teẕkire*, Matba'a-i Âmidî, İstanbul, 144 s.

SOLMAZ Süleyman (2005), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin),* Atatürk Kültür Merkezi yayını, Ankara, ix+626 s.

Ş[EMSEDDİN] SĀMĪ (1898), *Ḳāmūsu'l-a'lâm,* Mihran Matbaası, İstanbul, I-VI c.

ŞENTÜRK Ahmet Atillâ (1999), *Osmanlı Şiiri Antolojisi,* Yapı Kredi yayını, İstanbul, xiii+674 s.

TARLAN Ali Nihat (1997), *Necati Beg Divanı,* Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul, xxviii+557 s.

TAŞ Hakan (2008), *Vusûlî: Dîvân-İnceleme-Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin,* Gençlik Kitabevi, Konya, 366 s.

TAŞTSAN Erdoğan (2001), *Pervane Bey: Mecmû'atü'n-Nezâ'ir (199b-230b),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, ix+200 s.

TUMAN Mehmet Nail (2001), *Tuhfe-i Nailî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri,* haz: Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, Bizim Büro yayını, Ankara, I-II c, 99+1264 s.

YILMAZ Mehmet (1992), *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük),* Enderun Kitabevi, İstanbul, 196 s.

View publication stats